

חידושי הרד"ל
 [א] אמרין ליה קריבין הו. קן לך לומר, והמבין בחידושי ליבמות (עו) ב ד"ה ועמוון הביא הגימטא קרבהו, ויבאר מן הקרובים לדרך מואב שיעקר מואב פעלם כבר חרבה ע"ש:

זרע אברהם

[א] רבי יוסי אמר לעוברין. לדעת מה יעשה ישראל שיהי יודעים לרפואה פירוש הקירוב. קליפות העולה מחמת מכה. הרבה נלאתי גשמי למנוא פירוש למדע זה, שאלתי לתכונים ונכונים ואין פתח לי. וכן תמה בפ"י יפה קול על שיר השירים פ"ב פ"ו ו' ע"פ יפה את רש"י. עד שהטיר ה' עניי בפירוש מספיק תודה לאל ואל דהכי פירשו, לפי דליתא בפרק קמא דכתובות בירושלמי ה"ד, נדרים פ"ז ה"ח ח"ל אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי בת ג' שנים ויום אחד וממלכתי ה"ד לעבר השנה הבתולים חוזרין ואם אינם מעברין השנה אינו חוזרין עכ"ל. ידוע שכינו חז"ל הבטלה וקראו אותו בשלש מכה כדליתא בריש כתובות בגמרא (ו, א) ובמסכת נדה (סד, ב) ח"ל תיטוקת של הגיט ומה שנה לראות וכשאת בית שמיא אומרים טענין לה ארבע לילות ובית ה"ל אומרים עד שחיה המכה. זה שאמרו כאן שהיו יודעים לרפואה קליפות העולה מחמת מכה, פירוש שעל ידי שמתברר השנה הבטולים חוזרין, פירוש אף שנבעה מכה חוזרין הבתולים מכה שביצרו השנה, אם היא פחותה משלש שנים שבתולים חוזרין ועל ידי זה מתרפא המכה פירוש הבטלה. ואלא אחשורוש לשבט ישכר האיל והקב"ה מסכים להורחתם כשמעברין השנה כמו כן יסכים הקדוש ברוך הוא עמם כדן של ופתי (זרע אברהם):

ד (א) מי הויו. משום שלשון חכמים מלינו בחומות העולם כמו ויקרא פרעה לחכמים, אבל יודעי עתים לא מלינו רק בחכמי ישראל, על זה אמרו זה שבטו של יששכר כמו שכתוב ומני יששכר יודעי בינה לעתים (מהרש"ל מגילה יב, ב). והא דמסר דינה להם פירש בעל דרך חמונה שהיה החק לשאול תחלה פי הוברי שמים לראות אם המזל גורם לחוטא לחטוא שאז היו פוערים אותו מהעונש, על כן מסר דינה לשבט יששכר שבקייאם בחכמה זו: לקורסין. הערוך (ערך קרס ד) פירש למועדים, והמוסף כתב שהוא בשלש יון עת זמן, ויש נוסחאות כחזב לקלסין וספרים אחרים לקריסין ועיין בערוך: הקירוס. פירוש קליפות כו'. הכוונה לפי דליתא בירושלמי פרק קמא דכתובות (ה"ד) וזה לשונו, אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי בת ג' שנים ויום אחד וגמלכו הבית דין לעבר השנה בתולה חוזרין, ואם אינן מעברין השנה אינן חוזרין, עד כאן. וידוע שחז"ל כינו הבטלה וקראו אותה בשלש מכה כדליתא בכתובות (ו, א) ובמס' נדה (סד, ב) ח"ל תיטוקת של הגיט וזמנה לראות וכשאת ב"ש אומרים טענין לה ד' לילות, וב"ה אומרים עד שתחיה המכה. זה שאמר כאן שהיו יודעים בדיעות התורה שהיו יודעים חכמת העבור, מכה זה ידעו ג"כ לרפואה קליפות העולה מחמת מכה, פירוש ע"י שמתבררין השנה הבתולים חוזרין ונתרפא המכה פירוש הבטלה, ע"י העיבור נעשית פחותה מצת שלש שנים ויום אחד. ואלא אחשורוש להם משפט ופתי משום שחשב האיל והקב"ה מסכים להורחתם כשמעברין השנה כמו כן יסכים הקדוש ברוך הוא עמם כדן של ופתי (זרע אברהם):

פרשה ד

א [א. ג] "ויאמר המלך לחכמים ידעי העתים וגו' "אימי היו, אָמַר רבי סימון זה שבטו של יששכר הָדָא הוא דכתיב (דברי הימים"א יב, לב) "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל וגו' ", ירבי תנחומא אָמַר: לקורסין, ורבי יוסי בר קפרא אָמַר: לעיבורין, "לדעת מה יעשה ישראל" שהיו יודעין לרפאות את הקירוס (פירוש קליפה העולה מחמת מכה), "ראשיהם מאתים", אלו מאתים ראשי סנהדראות שהיו שבטו של יששכר מעמידים, "וכל אחיהם על פיהם", וכולם היו מסכימים הִלְכָה על דעתן בהלכה למשה מסיני, אָמַר להם אותו רשע: בשביל שגזרתי על ושתו שתבגס לפני ערומה ולא נבנסה מה הוא דינה, אָמַרין ליה: אדונינו המלך בשְהיינו בארצנו היינו שואלים באורים ותומים ועבשיו מטולטלין אנו, וקראו לפניו המקרא הזה (ירמיה מות, יא) "שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו ולא הורק מבלי אל כלי ובגולה לא הִלַךְ על בן עמר טעמו בו וריחו לא נמר", אָמַר לון: אית הבא מינהון, אָמַרין ליה קריביהון, הָדָא הוא דאָמַר [א. ג] "והקרוב אליו ברשנא שתר אדמתא תרשיש מַרְס מַרְסָנָא ממוכן שבַעַת שְרִי פֶרַס וּמְדִי וגו' ".

ד (א) זה שבטו של יששכר. על פי מדה י", דסם מפורש מי הם יודעי העתים. עיין מגילה יב, ב, בראשית רבה פרשה לח סימן יב: אית מנהון הבא. לכאורה פירושו על מואב ועמוון, ולריך עיין שהרי מפורש בישעיה וירמיה ויחזקאל מפלת מואב ביד נבוכדנצר וכמפורש בירמיה (כה, כו) ומלך שך יפתה אחריהם, וחשב שם גם מואב ועמוון, וכמו שמבואר ברכות (כה, א) בענין גר העמוני וכי עמוון ומואב במקומם יושבים, ועדיין לא שבו. ונראה שלא הביאו פסוק זה אלא לדגומא ורואיה על איזה אומות שלא גלו ביד נבוכדנצר, ושבעת שרי פרס ומדי היו מאומות שלא גלו, ומרומן כאן צמה שכתוב רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות, פירוש שיושבים מראשית במלכותם ולא היו מעמוון ומואב. וזרש כן שמתחלה אמר ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים, ואח"כ אמר והקרוב אליו וגו' שבעת שרי וגו' שהם אחרים ולא החכמים הנזכרים לעיל, שמתלה אמר לחכמים יודעי העתים ואמרו לו דברי טעם שיתר טוב לשאול בחלו שהם יושבי ראשונה במלכות:

מסורת המדרש
 א. עיין מגילה יב, ב: ב. בראשית רבה עב, יח, במדבר רבה יג, טו, שיר השירים רבה ו, ד, פסיקתא דרב כהנא פסקא א ד"ה כ, עיין מה שכתבתי סם בעהרות וסקוויני ועיין בפרק דרכ יוסף דברי הימים א' יב, לג:

אם למקרא

ובבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם: (דברי הימים א' יב:ג)
 שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו ולא הורק מבלי אל כלי ובגולה לא הִלַךְ על בן עמר טעמו בו וריחו לא נמר: (ירמיה מח"א)

להם אותו רשע: בשביל שגזרתי על ושתו שתבגס לפני ערומה ולא נבנסה מה הוא דינה, אָמַרין ליה: אדונינו המלך בשְהיינו בארצנו היינו שואלים באורים ותומים ועבשיו מטולטלין אנו, וקראו לפניו המקרא הזה (ירמיה מות, יא) "שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו ולא הורק מבלי אל כלי ובגולה לא הִלַךְ על בן עמר טעמו בו וריחו לא נמר", אָמַר לון: אית הבא מינהון, אָמַרין ליה קריביהון, הָדָא הוא דאָמַר [א. ג] "והקרוב אליו ברשנא שתר אדמתא תרשיש מַרְס מַרְסָנָא ממוכן שבַעַת שְרִי פֶרַס וּמְדִי וגו' ".

אלו מאתים ראשי סנהדראות. שהיו לנין דיני נפשות בזמן שהיה בית המקדש קיים, ולכן גם מזה הטעם אמר להם דיניהו משפט של ופתי. ומדלל מלינו שדנו בה, אלא ממוכן פסק דינה כדכתיב לא על המלך לבדו וגו', שטע מינה דלא רעו לדונה מחמת יראה כדאכתוב לקמן בסמוך: בשביל שגזרתי בו. טעם הזכרת לשון תביעתו הוא לומר דמשום הכי הוא אנשמתו שצט יששכר מן הדין שלה, משום ששמעו שהמלך מסדר טענותיו באופן שימלאו לה זכות שכהוגן עשהה משום שהקשה לשאול כעיר פרא שתתבהו לעיני העמים והשרים לבא לפניהם ערומה. לכן חשבו היכי נעביד, נימא דלקטלה, שמיא יקוף עלינו או שמיא לא יקבל גרסתנו ונמלאת היא נותרת חיבה עלינו, נימא ליה לשבקה, שמיא יאמר לא חיכפת להו זילתא דליה ומלכותיה: שאנן מואב בו. רנה לומר שקראו לפניו מקרא זה כדי שידע שאתם אמרו לו שהיום אינם יודעים דין, מדכתיב בהו במואב בגולה לא הִלַךְ על בן עמר טעמו בו וגו' ושמע מאליו שהגולה אין לו עלה (רי"ף). ומכיון דאמרו לו כך אמר להם אית הבא מנהון פירוש ממואב: אמרין ליה קריביהון. פירוש יס קריביהון אכל מעמוון ומואב, לא הו דכבר בא סתריבו לבבל את העולם. וקרא דשאלן מואב אומן קמא מקמי סתריבו פירושו: אכל בגמרא (מגילה יב, ב) אימא שאמרו שבט יששכר לו זיל גבני עמוון ומואב, ולפי זה כששאל את הכא מנהון והשיבו לו קריביהון פירושו: שיש בהשבעה שרי הקרובים למלכות ממואב, שאע"ג דהיו שרי פרס ומדי, אינו מן הגמנט שיהיה בהם ממואב, כמו שהיה ממוכן זה המן מהשבעה שרים אף שהיה מזרע עמלק. אבל לריך עיין הא סתריבו לבבל את כל העולם. ועיין בפרק תפלת השחר (ברכות כה, א) גבי בו ביום בא גר העמוני. ובמסכת עדיות (ידס ד, ד) בפירוש המשנה: הדיא הוא דאמר והקרוב אליו. אסמכתא בעלמא היא. וכן מה שאמרו בסמוך הן הקריבו פורענות אסמכתא הוא:

מתנות כהונה

ד [א] לקורסין. פירש הערוך (ערך קרס ד) לעתים ולמועדים, וכן כתב רבינו בחיי סוף פרשה שמות (ה, כב), ועיין במדרש חזית

ענף יוסף

ד [א] שהיו יודעים לרפאות את הקירוס. עיין בענף. וזה לשון האמרות (ספר עשרה אמרות) מאמר אם כל חי חלק ב' ס' י" על הא דליתא בירושלמי פרק הגנור (נדרים פ"ה, י"ח)

לא אמר יעלוהו מה יודעים, אלא על כרחי הכי פירוש בדיעות התורה קמייני, שהיו יודעים חכמת העיבור, ומכה זה ידעו גם כן לרפואה המכה וכו' כדפירשית דקאי על בתולים שחוזרין על ידי עיבור השנה. ובפירוש אחר מלאתי שכתב הגאון מוה"ר שמואל קאלינבר (ברכת שמואל פרשה חרע), שמיא פירוש שידעיים לרפואה הקירוס שהיו יודעים לרפואה את הרעט. ונראה לי דעני פירושם הם חדא לפי דליתא בפירוש ר"ש אלשקר על הא דליתא בתורת כהנים על פסוק ועל פיהם יהיה כל ריב וכל געב (דברים כא, א) ואל אחרון הכהן או אל אחד מבני הכהנים (ויקרא יג, ב) שהור חכם רואה ואומר לבתן וכתן אמר טהור או עמא, התכס פירושו חכם הרופא שהוא למדן גם כן, הוא יודע אם הרעט הוא בשביל עון כמו שאמרו חז"ל (ערכין טז, א) על ג' דברים ננעיס בשים, או אם הרעט בא דרך הטבע על ידי ליקוי בשר, ומכס הרופא רואה ומכיר ואומר לבתן וכו'. וידוע מה שאמרו חז"ל במגילה יב, א) ותמאן המלכה ופתי שפרחה

חידושי הרד"ל
 [ב] ממונה על
 אטנם שבארץ.
 על מדינת הארץ
 כנבליס, ולשון
 המקרא הוא (משלי
 ז, טו) אטון מלרים
 אטון מודדים אלל
 כנבליס: תרשיש
 שהיה ממונה על
 הבית. לריך לומר
 על האניות ואו לריך
 לומר על הבורנות.
 דהיינו אניות גדולס
 כמו שמבאר בראש
 השנה (כג, א) וי
 אדיר זו צרני גדולה,
 וכדרך אומרס (תהלים
 מח, ח) אניות תרשיש:
 דבר אחר אמרו
 מלאכי השרת
 לפני כו. כן הוא
 גירסא אור חמה:

ויבא רשע תחתיו. שח"כ הרג אותם המלך על שנתנו לו ענה
 להרוג את וסתי כדאיתא בילקוט (תתנאל): בפה חנף ישחית
 רעהו בו. ראה לומר צפה של ז' שרים, חנף היינו החשורוס שנקרא
 מלך חנף כדלעיל, ישחית רעהו זו אשתו: (ב) הן שהקריבו
 הפורענות לעצמן. כמה שנקוקו
 לדין זה וחייבוהו. ובדלוי עיקר
 קרא כפשוטו והקריב אליו פירשו
 והקריבוס למלכות, אך מדהוה ליה
 לכחוב והקריבוס אליו בלשון רבים,
 לכן אמר דרך אסמכתא שכל לרמוז
 שכל אחד מהם הקריב הפורענות
 לעצמו, וקרי ציה והקריב (והקריב)
 אליו: כרשנא שיהיה ממונה
 בו. משוס דקשה ליה מאי טעמה
 להודיענו שמוסס, קאמר שכל אחד
 הוראת מניין, דהשתא יניחא דע"י
 דקאמר ז' שרי פרס ומדי אשמועינן
 מנייני שהיו ממויני על לרכי שולחנו
 של מלך ושאר דברים ועל כן היו ז'
 במספר (יפה ענף): כרשינין. מין
 קטניני הנאכל לבמהה (יפה ענף):
 על היין. דריש שטר ענין שטיה
 ורוייה: אטנם. ענין קטטס ומריבה
 כדמתרגמינן (משלי ו, לד) כי קאלה
 חמת גבר דטנגל חמתא דגברתא.
 והכוונה שהיה ממונה לעשות דין
 ומשפט בכל קטטוס ומריבות
 שצארן (יפה ענף). או אטנם מלשון
 טנא, כלומר היה ממונה על פירות
 הארץ כדרך אמרו ברוך טנאך
 (דברים כח, ה), שפירשו פירות
 הניתניס בטנא, ודרש אדמתא פרי
 האדמה (מתנות כהונה): ממונה
 על הבית. על עסקי מלכות כמו
 שבנא אשר על הבית (ישעיה כב,
 טו). ודריש תרשיש ער החוזק, דריש
 לשון נחאששו בידו דב"ר פ' ט"ח
 (בראשית רבה סז, יג). והמתנות
 כהונה כתב דדריש תרשיש שהיה

(משלי יא, ח) "צדיק מצרה נחלץ ויבא
 רשע תחתיו", "צדיק מצרה נחלץ"
 אלו שבטו של יששכר, "ויבא רשע תחתיו" אלו שבעת שרי
 פרס ומדי. דבר אחר "והקרוב אליו", בתיב (שם שם ט) "בפה חנף
 ישחית רעהו ובדעת צדיקים יחלצו", "בפה חנף ישחית רעהו",
 אלו שבעת שרי פרס ומדי, "ובדעת צדיקים יחלצו", זה שבטו
 של יששכר. דבר אחר "והקרוב אליו", בתיב (שם יד, טו) "חכם ירא
 וקר מרע ובסיל מתעבר ובוטח", "חכם ירא וקר מרע" זה שבטו
 של יששכר, "ובסיל מתעבר ובוטח" אלו שבעת שרי פרס ומדי.
 דבר אחר "והקרוב אליו", בתיב (שם כו, יב) "ערום ראה רעה נסתר
 פתאים עברו נענשו", "ערום ראה רעה נסתר", זה שבטו של
 יששכר, "פתאים עברו נענשו", אלו שבעת שרי פרס ומדי:

מסורת המדרש
 ג. מגילה יב, ב, ו לקוט
 כהן רמו תתנאל:
 ————
 אם למקרא
 צדיק מצרה נחלץ
 ויבא רשע תחתיו:
 בפה חנף ישחית
 רעהו ובדעת צדיקים
 יחלצו: (משלי יא-ח-ט)
 חכם ירא וקר מרע
 ובסיל מתעבר
 ובוטח: (משלי יד-טו)
 ערום ראה רעה
 ופתאים עברו
 נענשו: (משלי כו-יב)
 ואם מובח אבנים
 תעשה לי לא תבנה
 אתהן וית פי תרבה
 הנפת עליה ותחללה:
 (שמות כזכב)
 והטור הרביעי
 תרשיש ושהם
 ושפחה משבצים
 ויהי פמלואתם:
 (שמות כחג)

חידושי הרש"ש
 [ב] כרשנא פרי
 מקריב לפניך פר
 בן שנה. עיין פרה
 (א, ט) דלכילי עלמא
 פר איו נקרא פחות
 מכן שטיס, אשר על
 כן גירסא הגמרא
 כריס בני שנה נראה
 עיקריה, והכוונה
 על ככסיס עיין שם
 בחידושי אגדות:

ויבא רשע וכו'. שח"כ הרג אותם המלך על שנתנו לו ענה
 להרוג את וסתי כדלעיל (ב) הן שהקריבו
 אליו, מדלח כתיב וקריב. מין עשז והוא ידוע, ועיין
 בערוך (ערכ כרש): שתר. דרשו מלשון שטייה: אטנם. לא מלאחי
 פירשו, יש לומר מלשון טנא, כלומר היה ממונה על פירות הארץ
 כדרך אמרו (דברים כח, ה) ברוך טנאך שפירשו פירות
 בטנא, ודרש אדמתא פרי האדמה: על הבית. והוא היה מרוף
 בתרשיש ואבני יקר: ממרס. מערב ומתקן: האיטפקטיטיון.

ב [א. יד.] "והקרוב אליו", הן הקריבו הפורענות לעצמן, "ברשנא
 שהיה ממונה על הפרשינין, "שתר" שהיה ממונה על היין,
 "אדמתא" שהיה ממונה על אטנס שפארץ, "תרשיש" שהיה
 ממונה על הבית, "מרס" שהיה ממרס את העופות, "מרסנא"
 זה היה ממרס את הסלתות, "ממוכן" זה היה האיטפקטיטיון
 שבכולם, שהיתה אשתו מתקנת להן כל מה שהיו צריכין.
 אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: אם מתקיימת עצתו
 של רשע זה מי מקריב לפניך, "ברשנא" מי מקריב לפניך ° פר בן
 שנה, "שתר" מי מקריב לפניך שתי תורים, "אדמתא" מי בונה
 לפניך מזבח אדמה, במה דאת אמר (שמות כ, ב) "מזבח אדמה
 תעשה לי", "תרשיש" מי לובש בגדי כהונה ומשמש לפניך, במה
 דאת אמר (שם לט, יג) "תרשיש שהם וישפה", "מרס" מי ממרס
 לפניך את העופות, "מרסנא" מי ממרס לפניך את הסלתות,

ממונה על הבית על שם שהבית היה מרוף בתרשיש ואבני יקר: ממרס. פירוש מערב ומתקן (מתנות כהונה). ובספר מנות הלוי פירש
 שהיה ממרס את העופות: ממרס את הסלתות. פירוש מערב ומתקן: האיטפקטיטיון. לשון ספוק, שהיה מספיק כל לרכך. ודריש ממוכן
 לשון הכנה ותיקון ויפה ענף. והמסוף הערוך גרס אספקטיטיון ומפרשו בלשון רומי מכובד וחשוב: דבר אחר אמרו מלאכי השרת.
 ככ"ל (אורח חמה): מי מקריב לפניך בו. משוס דקשה מאי טעמה להשיעטנו שמוס השריס, דריש להו על שם הקרבות, והקריב חסר
 כתיב, לומר שאמרו המלאכים אס אין ישראל מי יקריב דבר הקרב אליו יתברך, וכמו שמפרש הכחוב והולך כרשנא כו' פר בן שנה כו' (אור
 חדה). אך קשה מה ענין זה אלל דין וסתי אשר לא עשה את מאמר המלך. וי"ל שהודיענו חז"ל מדיוק הנ"ל שהכחוב בא לאשמועינן שבהגיש
 המלך לחשורוס משפט וסתי בפני החכמים היה למעלה התעוררות מדת הדין על ישראל על שנהגו מסעודתו של לחשורוס ויכדאיתא לקמן,
 לכל ישפטוה חכמי המלך משפט מוט לבלתי תבוא אסתר להושיעם, לולי הליו על ישראל מלאכי השרת (אלשיך). וזהו שאמר המדרש אס
 מתקיימת עצתו של אותו רשע המן שהתכוין להחטיא את ישראל שהיה בהם כליה ח"ו, והיינו כשלא תהרג וסתי ותבוא אסתר להושיעם, מי
 יקריב לפניך יתברך קרבות: בר בן שנה. ככ"ל (יפה ענף). והיינו ככש בן שנתו, גס המתרגס תרגס כרשנא ארמין בני שנה: מי ממרס
 לפניך את הדם והסלתות. ככ"ל (יפה ענף). ופירשו מערב הדם כדי שיהיה ראוי לזריקה, ומרוס הסלתות לבלן עם השמן למנחות:

מתנות כהונה

לפי הענין פירשו העיקר שכולם שהיה מקבל את הכל מידיהם
 והיה מתקן מאכלי המלך והוא לשון סיפוק: פר בן שנה. כרשנא
 נוטריקון פר בן שנה, כר הוא פר כדרך אומר (דברים לב, יד) עם
 חלב כריס על שם שהם שמיני ורכיס כמו כר: שתר. נוטריקון
 שטי תוריס: ממרס בו. יש לפרש על מליקת העופות, ובילקוט
 (מאורע רמו תקנט) גרס את הדס, וכן משמע בתרגום שהו
 ממרסין בדס כדי שלא יקרוס ולא יהא ראוי לזריקה: הסלתות.
 מנחות בללות בשמן: בוזק. פירש הערוך (ערכ בוק) מערב:

ויבא רשע וכו'. שח"כ הרג אותם המלך על שנתנו לו ענה
 להרוג את וסתי כדלקמן: (ב) הן שהקריבו בו. קרי ציה והקריב
 אליו, מדלח כתיב וקריב. מין עשז והוא ידוע, ועיין
 בערוך (ערכ כרש): שתר. דרשו מלשון שטייה: אטנם. לא מלאחי
 פירשו, יש לומר מלשון טנא, כלומר היה ממונה על פירות הארץ
 כדרך אמרו (דברים כח, ה) ברוך טנאך שפירשו פירות
 הגוטיניס בטנא, ודרש אדמתא פרי האדמה: על הבית. והוא היה מרוף
 בתרשיש ואבני יקר: ממרס. מערב ומתקן: האיטפקטיטיון.

ענף יוסף

אס בתחילת החדש נבעלה בטולה לאחר שהיו לה ג' שנים ויום אחד
 והיתה כל ימי החדש בחזקת בטולה לכל דבר, מכל מקום גשאר

חידושי הרד"ל
 בני ברי. קרובי. הוא
 עטריקון של קרב:
 אהבי ברי. בני
 אהובי ברי. אפשר
 אחיות וכו' שפתיח
 והקרב וכו' לשון
 אהבה, וכמו שכתוב
 (ומדבר כל, יד)
 על וכו' כצופה
 שגשון כוהבין זה
 לה (וקדוש ל, ג):
 מרומם אני קרנב.
 כשעיה והקרב
 אליו דרש שמומם
 למעלה עד לשמים
 ומקרבם אליו. אך
 לפי הלשון נראה
 דרש טטריקון קר
 מן קרב קרנב רומם:
 בוזק אני לפניהם
 ברשינו ומשירן
 מן העולם. להבדיל
 (להבדיל) הנאות עולם
 זה המשפיל וכו' וכן
 כרשיים לנחמה.
 כדי לפטמה ועל
 ידי אכילת כרשיני
 מנעשת צבטליו.
 ולחמטה אח"כ, כן
 אח"כ משירן. ואפשר
 לר"ך לומר משמירן
 כדרך אומרו (תהלים
 ג, ח) שפרות רשעים
 וגו' להשמיד עדי עד
 מן העולם הזה:
 [ג] שרי פרס ומדי
 היושבים ראשונה
 במלכות
 רב
 ושמואל בן לך נרין
 לומר ולפרש במלכות
 פליגי, דרש סבר
 הישגיה כבר ראשונה
 במלכות אחרי קאמר
 והיה לפני בלשגל
 ביצר חיו כל אותן
 השנים. דכתיב (משלי
 י, כז) וטות רשעים
 הקרנה: שלא
 נשתמשו בכלי
 בית המקדש. ואף
 על גב דכתיב (ויאל
 ה, ג) ואשחיו בהן
 מלכא וברכביה, אלו
 השבעה לא שמו אז.
 ונאולי לזה ירמוח מה
 שכתב שם דכתיב
 דניאל ברבנך ביו"ד
 דכתיב ולא קרי לומר
 שיש מהן שלא שמו:

חידושי הרש"ש
 במה דאת אמר
 ויכינו המובה על
 מכוונתו. הוא לר"ך
 לומר, וכו' כצופה
 (ג, ג):

מי מכין לפניך את המזבח. קשה כיון דהזכיר מזבח מה לר"ך לומר עוד מי מכין לפניך את המזבח. וי"ל שהזכיר הכנת המזבח שבתחלת בית שני להיותו זכות טפי, שאע"פ שעדיין לא הוסד היכל ה' נהירו להעמיד המזבח במכונו והעלו עליו עולות כמשפט, ועוד שהיו עושין צפחה, דכתיב התם (עזרא ג, ג) כי צימיה עליהם מעמי הארלות ויפה ענף: אותה שעה אמר להם הקב"ה ישראל בני הם ברי. כל"ל. ור"ל לומר שהקב"ה השיב למלאכים ישראל בני הם דכתיב (דברים יד, א) בנים אתם לה', רעי הם דכתיב (תהלים קכב, ח) למען אחי ורעי, קרובי הם דכתיב (דברים ד, ז) אשר לו אלהים קרובים אליו, אהבי הם דכתיב (מלאכי א, ב) אהבתי אתכם אמר ה'. ואע"ג דקרובי בכלל בני דלין קרוב מבן, משום דלין כאן רמז אלף לקרוב כוונתו והקרוב אליו נקט ליה, ומיניה ילפינן רמזי כולוהו, דכתיב קרובים, וג"כ רעים קרובים כמה דאת אמר (משלי כז, י) שכן קרוב, והקרובים אהבים זה את זה, וכן צניחם אהבים זה לזה. גם מה שאמרו מרומם אני קרנב וכו' רמז בהקרב אליו דכתיב (תהלים קמת, יד) וירם קרן לעמו לבני ישראל טע קרובו ויפה ענף: דבר אחר ברשנא. נראה שהני חיבות דבר אחר מיותרות משום שהשאר דורש כל הכתוב והקרוב אליו כרשנא וגו' הכל בשבועת הקב"ה למלאכים, מתיבת והקרוב דרש שאמר הקב"ה ישראל קרובי הם וכל"ל, כרשנא בוזק ברי. ואפשר שלפי שמקודם דרש כל הפסוק בשאלת המלאכים ועכשיו דורש אותו בשבועת הקב"ה קאמר דבר אחר, וקאי גם על רישא דקרא והקרוב אליו: בוזק אני גפת בבירה שלהם ומשירם מן העולם. כל"ל ויפה ענף. פירוש שיבעיר אש בהם, ואמר בדרך משל בוזק אני גפת שפירושו פור פסולת הזתים בכירה, שכן דרך כירה להטבירה בגפת כדאיתא בבראשית רבה (ג, א) כזה שהוא בוזק גפת בכירה. ודרש כרשנא כר שנה, וכר לשון כירה, ושנא לשון אבוד כמו זרעים שנמחו ושנו (תענית יט, א):

ומשירן. פירוש טורדן ומפילן כדרך אחרים (צילנה לה, צ) משיר את השער: שתר משקה ברי. דרש שתר שתיית חרעלה: במים. תרשין פירושו מים ויס כדרך אמרו (ישעיה כג, י ועוד) תרשישה: וממעך. ממוכן דרש כמו ממוטק: ובי היבן ברי. ממוכן דרש שזה כבר מוכן וממוכן. להכי כתיב ובי היבן היתה איסקוזות פירוש קלה גמר דינס של בלן מתוקנת ומוכן. ומשני מישעיה דכתיב הכינו לבניו מטבח ברי. והאף קרא צבוכדלנר מדבר, ומשום דהכא כנגד וסתי שהיתה בת בלשגל בן בנו קאמר בוזק אני כו' שיכלה זרעו בהריגתה, וכנגד השבעה שרי פרס ומדי שהם נהרגו ג"כ כדאיתא בילקוט (תהרנא) וסבירא ליה דמבבל היו כשמואל דלקמן בסומון, לכן אמר שפורענתם מזכר בישעיה, דהתם כתיב הכינו לבניו מטבח דהיינו נגד וסתי, וגם כתיב התם והכרתי לבבל שם ושאר סולל כל שרי צבל ויפה ענף: (ג) במלכות בלשצר הכתוב מדבר. דמדכתיב מיהוים ראשונה משמע מתחילה במלכות הקודמת למלכות אחשורוש שהיא מלכות פרס, דהיינו מלכות בלשגל שבלשגל שהיתה מלכות כשדים, כי מהו היו ז' שרים אלו רואי פני המלך, וכשנעלה פרס המלכות היו ג"כ שרי אלו רואי פני המלך: ביצר חיו. כל"ל (אות אמת ויפה ענף). ור"ל לומר שזה ידוע שמתחילת מלכות צבוכדלנר על אבוד מלכות בלשגל היה ע' שנה כדאיתא בפרק קמא דמגילה (יא, ב). ועבוכדלנר מלך מ"ה שנה כדאיתא התם, ואולי מרודך לא נודע מתוך הכתובים כמה מלך וקא סלקא דעתיה שמלך מעט מכיון דלא הוזכר בדניאל, כי כשהשלים ספור צבוכדלנר נקט דבלשגל, וא"כ מלך בלשגל קרוב לכ"ה שנים. ולהכי קשה איך אפשר שחיו כל ז' שרים אלו כל כ"ה שנה דבלשגל ותמשה דדריוש וכו' ושלשה דאחשורוש דבשנת ג' למלכו היה מעשה זה, דהוה ליה כמו ל"ד שנה, ורחוק שכל ז' השרים שהיו מסתמא זקנים חיו כל שנים אלו ולא מת אחד מהם. ומשני רב הונא דבלשגל נתקלרו ימיו ע"י ששטמש בכלי בית המקדש ולא חי רק ג' שנה שמלינו מפורשים בו, וא"כ חויל הוא שחיה כ"ג שנה כדגמרינן מגמרא בפרק קמא דמגילה (סג), והשתא לא ירחק שחיו ז' שרים אלו מתחילת בלשגל עד השתא דליכא אלף י"א שנה ויפה ענף: (ד) ובי יש משפט לעצים. פירוש שהרי עדיין לא הוקם המשכן ולא דוגמתו דלימא שיהיה זה כחק הקודם, אלף קרש שזכה בו. ואע"פ שעדיין לא הוקם המשכן, אפשר שכבר קראו שם לקרשים

"ממוכן" מי מכין לפניך את המזבח, כמה דאת אמר (עזרא ג, ג) "ויכינו המזבח על מכוונתו", אותה שעה אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל: בני הם, רעי הם, קרובי הם, אהבי הם, בני אהבי הם, שהוא אברהם דכתיב (ישעיה מא, ח) "זרע אברהם אהבי", מרומם אני קרנב כמה דאת אמר (תהלים קמת, יד) "וירם קרן לעמו". דבר אחר, "ברשנא", אמר הקדוש ברוך הוא: בוזק אני לפניהם ברשינו ומשירן מן העולם, "שתר" משקה אני להם בוס של תרעלה, "אדמתא תרשיש" מתיר אני דמן במים, "מרס מרסנא ממוכן" ממרס אני מרס וממעך אני את נפשם בתוך מעיהם, וכי היבן היתה איסקוזות של בולן מתוקנת, אמר רבי הושעיא: מישעיה הנביא הירך מה דאת אמר (ישעיה יד, כא) "הכינו לבניו מטבח בעון אבותם בל יקומו וירשו ארץ וגו'":

וירם קרן לעמו. לר"ך עיון מנין לו שהוא שייך כאן: (ג) במלכות בלשצר. דורש מה שכתוב רואי פני המלך על אחשורוש, וישבים ראשונה במלכות פירוש במלכות ראשונה היינו מלכות צבל שלפני מדי, דלס לא כן הוא מיותר:

ג [א. יד] "שבעת שרי פרס ומדי", רב ושמואל, רב אמר: במלכות אחשורוש הכתוב מדבר, ושמואל אמר: במלכות בלשצר הכתוב מדבר, על דעתיה דרב דאמר במלכות אחשורוש נחא, על דעתיה דשמואל דאמר במלכות בלשצר, ביצר חיו כל אותן השנים, אמר רבי הונא: על ידי שלא נשתמשו בכלי בית המקדש, הדיא הוא דכתיב (דניאל ב, ב) "בלשצר אמר בטעם חמרא וגו' " שמתוך בן (שם שם ל) "בה בליליא קטיל בלשצר מלכא כשדאיה":
ד [א. יד] "ראי פני המלך", שתי משפחות היו נכנסות אצל רבי, יאחת של רבי הושעיא ואחת של בית רבי יהודה בן פזי, בשנתחמן רבי יהודה בן פזי לרבי בקשו ליכנס תחלה ולא הניחן רבי אמר להם: בתיב (שמות כו, ל) "והקמת את המשכן במשפטו אשר הראית", וכי יש משפט לעצים,

ממוכן דרש שמומם אני קרנב וכו' רמז בהקרב אליו דכתיב (תהלים קמת, יד) וירם קרן לעמו לבני ישראל טע קרובו ויפה ענף: דבר אחר ברשנא. נראה שהני חיבות דבר אחר מיותרות משום שהשאר דורש כל הכתוב והקרוב אליו כרשנא וגו' הכל בשבועת הקב"ה למלאכים, מתיבת והקרוב דרש שאמר הקב"ה ישראל קרובי הם וכל"ל, כרשנא בוזק ברי. ואפשר שלפי שמקודם דרש כל הפסוק בשאלת המלאכים ועכשיו דורש אותו בשבועת הקב"ה קאמר דבר אחר, וקאי גם על רישא דקרא והקרוב אליו: בוזק אני גפת בבירה שלהם ומשירם מן העולם. כל"ל ויפה ענף. פירוש שיבעיר אש בהם, ואמר בדרך משל בוזק אני גפת שפירושו פור פסולת הזתים בכירה, שכן דרך כירה להטבירה בגפת כדאיתא בבראשית רבה (ג, א) כזה שהוא בוזק גפת בכירה. ודרש כרשנא כר שנה, וכר לשון כירה, ושנא לשון אבוד כמו זרעים שנמחו ושנו (תענית יט, א):

מסורת המדרש
 ד. ירושלמי שנה פ"ב
 ה"ג. וירושלמי סוויים
 (פ"ג ה"ה):

אם למקרא
 ויכינו המזבח על
 מכוונתו פי באימה
 עליהם משמי
 הארצות ויעלו עליו
 עלות לה עלות
 לבקר ולערב: (עזרא
 ג):

ואמה ישראל עברי
 ישקב אשר בחרתיה
 זרע אברהם אהבי:
 (ישעיה מא:ח)

וירם קרן לעמו
 תהלה לקל חסידיו
 לבני ישראל עם
 קרבו הלהיה:
 (תהלים קמת:יד)

הכינו לבניו מטבח
 בעון אבותם על
 יקמו וירשו ארץ
 וקלאו פני תבל
 ערים: (ישעיה יד:כא)
 בלשצר אמר בטעם
 חמרא להיתיה
 לקאני דהתא
 וכתפא די תנפס
 גבוכדלנר אבדתי מן
 היקלא די בירושלם
 וישתון בהון מלכא
 וברכבותי שגלתה
 וילחנתה: (דניאל ה:ו)
 בה בליליא קטיל
 בלשצר מלכא
 כשדאיה: (דניאל ה:ל)
 והקמת את המשכן
 במשפטו אשר
 הראית פהר:
 (שמות כו:ל)

ומשירן. טורדן ומפילן כדרך אומרים משיר את השער (מנחות פו, א), מאן דתני משירן לא משתבש (צילנה לה, צ), כלומר איני להם רגום כמעט רגע ואחר כך מתיר אני דמן כמיס: תרשיש. פירש

ליקוטים

[ו] חד אמר דינינו בדיניהם ב' נראה ששם פלוגתא הוא זה, דמאן דסבירא ליה דינו כדנייהם סבירא ליה דממוכן זה המן, והא דקיימא לן מגלגלי זכות על ידי זכאי, ועל ידי פלוגתא ממוכן זה המן וגם על ידי האגרות ששלח להיות כל איש שורר כביתו היתה טובה לישאל, כמו שאמרו חז"ל לולא אגרות הראשונים לא נשתייר חס ושלום שריד ופליט, ואם כך איך נתגלגל על ידי המן חיובא, זה אינו קושיא משום דהאמת כך היה דעת טולס, והא דכתיב ויאמר ממוכן משום דדיני נפשות מתחילין מן הדל תלה והא היה קטן שנטולס, ואם כי איך זולת ממוכן היה דעה זו כמסכתא, אם כן לא נתגלגל כלל זכות על ידו כי זולתו היה גם כן זה בהכחמה. אבל מאן דסבירא ליה איך דינו כדנייהם הא דכתיב ויאמר ממוכן פירוש נראה דברי ממוכן, רטוב לומר לא שזו אמר דעתו חלה אלף שם אמרו דעתם חלה, אך מתחת עשתו ועליו ישר לפני המלך והשרים כתיב ויאמר ממוכן, סבירא ליה ממוכן איך זה הענין ושינוי ציערות דבש חלק ד' ע"ב ע"ג [טז] יוסף מהדורא קמא:

שינתנו בלד לפון ויפה ענף. אי נמי שהמשפט לכל הפעמים שיקימוהו אחרי הפעם הראשונה (יפה מראה): **אלא קרש שובה בו.** והפרש שבין לפון לדרום, מאוס והמטורה בדרום יש קדושה עפי בלד זה, כי גם נר מערבי שהוא עדות לישאל שזכיה שורה סם. והכא נמי איך לטות משפט האנשים, ומי זכה ליכנס ראשון יכנס לעולם ראשון: **בעון דימנון מאיכוון.** צירושלמי סוף הוריות פ"ג ה"ה) הכי איחא, בקשו למנות זקנים אבל למנויה רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות ע"כ. ופירש היפה מראה מטבירה או מדרומא, ששני מקומות אלו היו חכמים ראויים למנות. ואם לורך השעה למנות זקנים לסנהדרין שמת אחד מהם או לאיזה שררה על הציבור, מי משני המקומות האלו קודם. יהודה יעלה, ככל מקום יהודה קודם, הלכך דרומא דהוה מיהודה קודם לטבירה דהוה מנפתלי, דרקת זו טבירה כדאיחא בריש מגילה (ו, א) ורקת מערי נפתלי היא. הדא דתימר למלחמה, דהתם כתיב יהודה יעלה והוא הדין לדגלים וכיולא מעניני שררה ומלכות משום שליהודה ניתן הגלחון. אבל מנוי דחכמה רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות, כלומר הייתה מלאים ימים קודמין בעסק החכמה. ודוגמא בעלמא נקט מדכתיב באחשורוש היושבים ראשונה דמשמע אותם שהיה להם קדימה זמנית במלכות היו יותר קרובים לעלת המלך ע"כ. הרי מזה תבין כל דברי המדרש, וזה שאמר כאן ברם במנוי כתיב באחשורוש רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות אף הכא במנוי זקנים ג"כ כן כו': (ה) בדת מה לעשות אמר רבי יצחק. ראה לומר הוקשה להם איך על וסתי חס על נפשה לבלתי המיתה אם לא עפ"י הדת, ולאוומה שלימה לא שם לבו לזאת כי אם שלא כדת חפץ המיתם יותר מהמן, כמו שאמרו חז"ל משל לבטל התל וכו', וגזר עליהם באכזריות להשמיד להרוג (אלשיך). וקרא לושתי חזירתא על שם סימון טהרה יש לחזיר צרגל שמפרים פרסה, וושתי היה ג"כ לה צרגליה סימון טהרה שלא רתה לילך להראות העמים והשרים את יופיה (יערות דבש חלק שני דרוש ח):

אָלָא קְרָשׁ שׁוּבָה לִינְתָן בְּצַפּוֹן יְנָתָן בְּצַפּוֹן וְשׁוּבָה לִינְתָן בְּדָרוֹם יְנָתָן בְּדָרוֹם, בְּעוֹן דִּימְנוֹן מְאִיכוֹן, אָמַר לוֹן רַבִּי סִימוֹן מִן דְּרוּמָא: שְׁנַאָמַר (שופטים א, ב) **"וַיֹּאמֶר ה' יְהוּדָה יַעֲלֶה", אָמַר לוֹ רַבִּי מְנַי: הֲדָא בְּמִלְחָמָה, בְּרַם בְּמִינוּי "רְאִי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ הַיְשִׁיבִים רֵאשְׁנָה", אָף הָכָא בָּן "רְאִי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ":**

ה [א. טו] "בְּדָת מַה לַעֲשׂוֹת", אָמַר רַבִּי יְצַחְקָ: לְחֻזִירְתָא "בְּדָת" וְלֵאוּמָה קְדוּשָׁה שְׂלֵא "בְּדָת" אֶלָּא בְּאַכְזָרְיוּת. "בְּמִלְכָּה וְשִׁתִּי", עַל אַחַת בְּמָה וּכְמָה בְּמִלְכָּה שְׁאִינְהָ וְשִׁתִּי:

ו [א. טז] "וַיֹּאמֶר מְמוּכָן לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשְּׂרִימִים", יִמָּה רְאֶה מְמוּכָן לְקַפּוּץ בַּעֲצָה תַחֲלָה, מִכָּאֵן שְׁהִדְיוּט קוֹפֵץ בְּרֵאשׁ, רַבִּי פְּנַחֶס וְרַבִּי חֶלְקִיָּה בְּשֵׁם רַבִּי סִימוֹן וְרַבִּי אֲלֶעָזָר וְרַבִּי יוֹחָנָן, חַד אָמַר: דִּינֵינוּ כְּדִינֵיהֶם, וְחֻרְיָנָא אָמַר: אֵין דִּינֵינוּ כְּדִינֵיהֶם, מֵאֵן דָּאֵמַר דִּינֵינוּ כְּדִינֵיהֶם, בְּדָתָנָן: יְדִינוּ מְמוּנֹת הַשְּׁתָרוֹת וְהַשְּׂמָאוֹת מִתְחִילִין מִן הַגְּדוֹל וְדִינוּ נְפֹשׁוֹת מִתְחִילִין מִן הַצָּר,

שאינה ושתי. כמא וכמה במלכה שאינה ושתי. דיין נמי כמו שכתבתי לעיל מדלא כתוב בושתי המלכה שמה קודם, אלא לדייק שאף היא מורע המלוכה מלד ענמה קל וחומר באחרת שאינה ראויה מלכה:

מסורת המדרש ה. מגילה יב, ב, ילקוט כאן רמז סתרגל: ו. גיטין נט, א, סנהדרין לב, א, ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ג:

אם למקרא ויאמר ה' יהודה יעלה הפה נתתי את הארץ בידו: (שופטים א:ב)

משנת דרבי אליעזר [ה] לחזירתא בדת בו. פירוש פשוט, שאל כדת מה לעשות כאלו נהג בכשרות לעשות ע"פ דת ודין לחזירת האת, ולאוומה שלימה גזר שלא כדת להשמיד להרוג באכזריות, ולא ידעתי למה נדחק המתנות כהונה לפרש שלא כדת: במלכה ושתי על אחת כמה וכמה במלכה שאינה ושתי. דיין נמי כמו שכתבתי לעיל מדלא כתוב בושתי המלכה שמה קודם, אלא לדייק שאף היא מורע המלוכה מלד ענמה קל וחומר באחרת שאינה ראויה מלכה:

מתנות בהונה

הכי גרסינן, בעון דימנו מאיכוון. פירוש כשרויים למנות זקנים מהיכן היו ממנין אותם, והכי גרסינן צירושלמי סוף הוריות (ס) בקשו למנות זקנים מהיכן היו ממנין מטביריא או מן דרומא אמר רבי סימון כו': אף הבא. במינוי זקנים: [ה] לחזירתה. לאומה (שאל) [שלה] היתה נוהגת כדת, ולישראל היתה נוהגת שלא כדת, שהיתה משעבדת בהם שבצת כשהם ערומים, ולפיכך נגזר עליה כדת מה לעשות: הכי גרסינן, שלא בדת אלא באכזריות:

הכי גרסינן, בעון דימנו מאיכוון. פירוש כשרויים למנות זקנים מהיכן היו ממנין אותם, והכי גרסינן צירושלמי סוף הוריות (ס) בקשו למנות זקנים מהיכן היו ממנין מטביריא או מן דרומא אמר רבי סימון כו': אף הבא. במינוי זקנים: [ה] לחזירתה. לאומה (שאל) [שלה] היתה נוהגת כדת, ולישראל היתה נוהגת שלא כדת, שהיתה משעבדת בהם שבצת כשהם ערומים, ולפיכך נגזר עליה כדת מה לעשות: הכי גרסינן, שלא בדת אלא באכזריות:

ענף יוסף

[ה] בדת מה לעשות אמר ר' יצחק לחזירתא בדת ולאומה קדושה שלא בדת. אלא במלכה ושתי על אחת כמה וכמה במלכה שאינה ושתי. כן הוצא הנוסחא בספר אהבת עולם. וקשה הא לגבי אחשורוש לאו מלתא זוטרתי היא אדרבה מיוחסת ממנו, כמו שאמרו חז"ל (מגילה יב, ב) ששלחה לו לומר אהורירייה דאבא את. עוד קשה כי הוא הקשה מלת כדת ותיקן לו אלא במלכה ושתי. ונראה שיש מחלוקת בין המפרשים בפסוק הזה, כי יש מפרשים שאמרו כדת מה לעשות הוא שדינו כדנייהם, ויש מפרשים שאמרו לאו מלתא זוטרתי היא וזוהי

שתדונו כדון לזאת שהיא מלכה, אלא אפילו לא היתה מלכה רק ושתי דעלמא הייתי מצקמ מכס שלא תדונו אותה אלא כדת, ורעה להראות חסידותו שאפילו להדיוט דעלמא אינו רואה רק כדת. וכפי זאת ההנהגה מקשה ר' יצחק בפשיטות, כי כיון שלא היה רואה להרוג חזירתא דעלמא דלאו מלכה אלא כדת, איכא אומה קדושה גרע ששלח להרגה שלא כדת. על זה מתרץ אלא במלכה ושתי על אחת כמה וכמה במלכה שאינה ושתי, פירוש, את סברת דמלכה ושתי אייל בדרכך לא זו אף זו, ומינה נמשך דפירוש כדת מה לעשות רואה למנות זקנים מהיכן היו ממנין מטביריא או מן דרומא אמר רבי סימון כו': אף הבא. במינוי זקנים: [ה] לחזירתה. לאומה (שאל) [שלה] היתה נוהגת כדת, ולישראל היתה נוהגת שלא כדת, שהיתה משעבדת בהם שבצת כשהם ערומים, ולפיכך נגזר עליה כדת מה לעשות: הכי גרסינן, שלא בדת אלא באכזריות:

הכי גרסינן, בעון דימנו מאיכוון. פירוש כשרויים למנות זקנים מהיכן היו ממנין אותם, והכי גרסינן צירושלמי סוף הוריות (ס) בקשו למנות זקנים מהיכן היו ממנין מטביריא או מן דרומא אמר רבי סימון כו': אף הבא. במינוי זקנים: [ה] לחזירתה. לאומה (שאל) [שלה] היתה נוהגת כדת, ולישראל היתה נוהגת שלא כדת, שהיתה משעבדת בהם שבצת כשהם ערומים, ולפיכך נגזר עליה כדת מה לעשות: הכי גרסינן, שלא בדת אלא באכזריות:

חידושי הרד"ל
 על כל הנשים בו.
 הדא היא דלא
 הות תמן. לאחר
 זה כתיב והיום הוה
 תאמרנה שרות פרס
 ומדי אשר שמשו וגו'
 אזכ רישיה דכי ילא
 דבר המלכה על כל
 הנשים, שלא היו שם
 ולא שמשו בעלמם ילא
 אף הדבר הגדול הזה.
 ותלין בממוכן שכל
 דבריו ושלא לגרמיה
 היו שנתכין בשביל
 אשמו שלא הזמינה
 לשם ולא שמשו:
 לרעותה הטובה
 ממנה. ומדכתיב
 הטובה בה' הידיעה,
 דרש שכבר ידועה
 בטובה ממנה והיינו
 כפי שדעה ומכירה
 וכן מה שנאמר בודד
 (שמואל א' טו, כח)
 ומתנה לרעך התם
 רוח הקודש היה יודע
 דבר זה:
 [ז] בלא דדין הות
 צריכה. לגיטא וז'
 פירושו בלא מעשה
 זו שלא באה בדבר
 המלך היה לרצו וראוי
 לעשות דת וזוהי הוה.
 ובגלוי הילקוט שם
 בא ר' ליוורנו נדפס
 טסח אחר בלא דרון
 היא לריכה. ופירושו
 שלוחי המלך להוביל
 פקודות למדינות.
 ובגלוי בחמייה קאמרי,
 וכי בלא דרון לריכה
 להשמיע זה בכל
 המדינות, כי בלא זה
 ישמע הדבר, כי אשר
 שמשו לדבר המלכה
 ישמעה לרבים.

ולא תש להזכיר דברי המדברים תחלה מאחר שנדחו. ואין הכי נמי
 דלחיאמר ממוכן הוה מני לתרין קופין ברשא, אלא מכיון
 דאיהודה לא מני למימר הכי, ניחא ליה לתרוי אמוכוני נמי כמו
 איהודה. ומאן דאמר דהדיין קופין ברשא סבירא ליה דאין דיניו
 כדיניהם, ולא צערי לתרוי נראין
 דברי ממוכן, דמדכתיב לפני המלך
 והשרים משמע שדבר לפני כולם
 שלא כראוי: תלתא אמוראים
 בו. שלשה אמוראים חולקים למה
 קפן ממוכן על אותה עלה שתרנג
 וסתי. והכי ג' אמוראין סבירא להו
 שדיניו אינן כדיניהם, וגם לא
 משמע להו דלפני המלך והשרים
 משמע שדבר לפני כולם שלא כראוי
 כהדיין שקופין ברשא, להכי נתנו
 טעם למה קדם ממוכן להשיב שלא
 במקומו. אבל קשה מי הזיקקס לזה
 ולא קאמר דיניו כדיניהם. י"ל
 דסבירא להו כמאן דאמר דמלא
 תענה על ריב ילפין, דרב כתיב,
 שלא תענה אחר הרב אלא קודם
 לרב כדאמר בגמ' (סנהדרין לו, א),
 ומדאטריך לחדש זה לשראל, שמע
 מינה אין דין בן נח כן ויפה מראה:
 מסטרתו בו. הכתה אותו
 במטעלה על פניו, כלומר שכל כך
 הגיע רוע לבבה לבנות סריסי
 המלך שהיתה מכה אותו בסנדלה
 על פניו, להורות כי עקב סנדליתה
 גדול מכל פני המן וזה הוא בזיון
 לשרים, ולכן כאשר ראה כי בא
 יומה השתדל בכל עוז להפילה כל

לא על המלך לבדו עותה. כי על כל השרים, ועיקר כוונתו
 הפנימית מה שעותה ולו, אלא שהיה צו להזכיר עוות עלמו
 והלבישו בעיוות כל השרים, וכן בשאר הדעות העיקר היה פניה של
 עלמו שעורר אותו לדבר על הכלל: להבוות בעליהן בעיניהן.

ולא אמר להבוות הצעלים סתם
 והיה גם הוא בכלל, אלא שאשמו
 לא היתה שם ולא ראתה ולא
 תבזה אותו: [ז] בלא דדין
 הויה צריכה. שלפי הפשט היה
 עונשה על חטא זה כי ילא דבר
 המלכה וכו', אך האמת שכן השמים
 (שז'לא, ו) שכבר הגיע סוף ענשה
 של מפלת בבל כמו שכתוב לעיל סוף
 פסוק גם וסתי, והמליא השם יתברך
 לה סבה זו. ואולי דורש אל תקרי ילא
 אלא ילא:

**מִסְטָרְתּוֹ בְּקוֹרְדָּקִין שְׁלָה עַל פָּנָיו לְבָאן וּלְבָאן שְׁאָמֵר "לֹא עַל
 הַמֶּלֶךְ לְבָדוּ עוֹתָהּ וְשָׂתִי הַמְּלֻכָּה", וּמֵאַן דְּאָמֵר עַל יָדֵי שְׂלֵא
 הַזְּמִינָה אֶת אֲשֶׁתוֹ לְסַעוּדַת נָשִׁים שְׁאָמֵר [א, יז] "כִּי יֵצֵא דָּבָר
 הַמְּלֻכָּה עַל כָּל הַנְּשִׁים לְהַבּוֹת בְּעֵלֵיהֶן בְּעֵינֵיהֶן" הֲדָא הִיא דְּלֹא
 הוֹת תִּמְוֵן, מֵאַן דְּאָמֵר עַל יָדֵי שְׁהִיתָה לוֹ בֵּית וְהִיא מְבַקֵּשׁ לְהַשְׁיֵאָהּ
 לְמַלְכוּת שְׁאָמֵר (לקמן פסוק יט) "וּמַלְכוּתָהּ יִתֵּן הַמֶּלֶךְ לְרַעוּתָהּ הַטּוֹבָה
 מִמֶּנָּה":**

**ז [א, יז] "כִּי יֵצֵא דָּבָר הַמְּלֻכָּה", אָמֵר רַבִּי שְׁמוּאֵל: בְּלֹא דְדִין הוֹת
 צְרִיכָה:**

תקום עוד. ומאן דאמר זה דקדק זה ממאמר לא על המלך וגו', כלומר לאו חדתא הוא לה ולא חדה הוא לה להקל בכבוד השרים, כי כבר
 נסתה והורגלה בהבוות שרי המלכות וגם עתה היתה כוונתה להבוות. וזה שאמר כי על כל השרים אשר בכל מדינות וגו', כי בקטן
 הקרוב אליה התחילה, וכראותה כי לא נענשה עליו יצבה רוחה ולבה עד להשחית בזמן ושרים: הדא היא דלא הות תמן. ראה לומר
 מדאמר כי ילא דבר המלכה וגו' שמע מינה שהיו שרות שלא היו על הסעודה, כי אם היו שמה הגבירות כלנה ושרות פרס ומדי מה ענין
 כי ילא, אלא שכונתו כי יו וש גשים אחרות שלא הזמינה אותן אל המשחה וכן גשי השרים כענין באשמו שלא נקראה. וביעירות דש
 הביא הנוסחא חדא היא כו' ועיין שם בחלק שני דף מ"ז ביאור: שנאמר ומלכותה יתן המלך בו. שקשה מי שם אותו ליועץ למלך
 אם יקח אשה טובה או רעה, והלא לשופט שמו א"כ היה די לו לגמור דין וסתי, אלא שנתן עינו בגדולה לכן היה כיועץ אצב אורחיה כדי
 שיתעורר ליקח בתו. וזהו שאמר לו ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה, ראה לומר למי שאין יחסה וטובהה מאבותיה רק
 שכשרותה מלד עלמה, וזהו הטובה ממנה כי טובתה הוא ממנה מפאת עלמה ולא מפאת אבותיה כושתי, כי על כל לא באה אל מאמר
 המלך, הרי שרמו לו שלא ישא מיוחסת ובתו ראיה לכך כי הוא הקטן שבשבעת רואי פני המלך ועיין באלשין: [ז] בלא דדין הות
 צריכה. ראה לומר משום דקשה האם על דבר שלא יצוה הנשים את בעליהן תחת זאת תומת וסתי מלכה בת מלכים גדולים החשובה
 והחביבה על אשר עשתה דבר שראוי, אדרבה כדאי להחזיק לה טובה שהחזיקה במדת לניעות להיות כבודה בת מלך פנימה. על זה מתרץ
 ר' שמואל ואמר שבלא דין ראה לומר בלא זה הטעם היתה לריכה ליהרג על שם שבמדה שאדם מודד מודדים לו, שהיתה מפשטת צנות
 שראל ערומות והיתה עושה בהם מלאכה בשבת לפיכך גזר עליה שתשחט ערומה בשבת (ועיין לעיל ג, יא), ולכן נתן הקב"ה בלב
 אחשורוש שיקובלו לפניו דברי ממוכן כדי שתשחט ערומה, הגם שבאמת אין זה טעם מספיק. ועיין בענין:

מתנות כהונה

על המלך בו. משמע שגם עליו עותה: הדא היא בו. כלומר
 שאשמו לא היתה שם ולפיכך היתה מצוה אותו לאחר אלמלי איש
 חשוב אמה היו מזמנים גם אותי לסעודת המלכה: לרעותה בו.
 ולפיכך היה יועץ לפי דרכו: [ז] בלא דדין בו. משמע אפילו
 בלא זאת שצותה המלך והשרים היא ראויה לעונש זה משום מגדר
 מלחה:

ענין יוסף

כל הפירושים שראיתי על זה המדרש איננו אה לי. עד שיגעתי
 ומלאתי בספר יצן נושא נוסחא אחרת והיא אשר הוכיחה האמת.
 זו היא, אמר שמה בלא דרון היא לריכה. וזה הנוסחא אמת נכון
 הדבר, וכן גרס בספר מנות הלוי שבמקום שמה כתבו שמואל
 ותחת בלא דרון כתבו בלא דין, והטעם שכתב. ופירושו של בלא דרון
 שלוחים וכדאיתא לעיל פסוק גם וסתי סימן א"ל. ורואו לומר שאמר
 ממוכן לאחשורוש הדבר מעלמו ילא, שמה שלוחים לרצו שיכריזו זה
 דעה השמים לא יעזוב ילא יאמר יאמר יאמר יאמר יאמר יאמר יאמר

הנותנים. ובספר ידי משה מביא גירסת ירושלמי ומפרש דאירי
 ביהודה בן יעקב כמו שאמר הכתוב (בראשית לח, כד) ויאמר יהודה
 הוליהו ותשרף, גם כי יעקב היה שם כמו שאמרו חז"ל (שמות
 רבה ל, יט): תלתא אמוראים בו. שלשה אמוראים חולקין למה
 קפן ממוכן על אותה עלה שתרנג וסתי: מסטרתו בו. הכתה
 אותו במטעלה על פניו ודוגמתו תמלא צבראשית רבה (מה, ו): לא

ראו העונש הגדול וצאותה אשר יש בעולם לעשות תעשו באשתי
 אע"פ שהיא מלכה, ולא זו בלבד שהיא מלכה אלא מלד עלמה היא
 מיוחסת, וסתי, בת בתו של בכוכלנר שהייתי עבדו, על אמת כמה
 וכמה אם היתה מלכה שאינה וסתי, פירוש שלא היתה מיוחסת בת
 מלכים כושתי שהייתי נוקם ממנה. לפי זה מפרש מלת כדת לשון
 עונש כדת רבים מהמפרשים, לא מלשון דין. ולא הולרך לפרש
 פירוש מלת כדת, משום דהא בזה תליא בפירוש יתור במלכה
 פירוש מלת כדת, משום דהא בזה תליא בפירוש יתור במלכה

חידושי הרד"ל
 [ז] מוז שנוכסה למלכות אבל גדול ליהודים. זה שאמר כאן וגשמת דבר המלך בכל מלכותו כמו שכתוב וכל מקום אשר דבר המלך ודעו גיבוי וכו'. ונאסר לשון כי רבה היא דרש גדולה מוז כ"ו. והסיבה לזה היא שנוכסה אסתר למלכות והועמד על ידה מרדכי בשער המלך כמו שכתבתי לקמן (פרשה ו הנה"ה טו) וכן בתרגום ראשון שנתקבל בו המן. ויש לומר דרבי לוי רבי יצחק דהכא פלגי בשלשלת דרבנן ורבה במגילה י"ב, ב) אי משתבחין כמה דחיליד מרדכי, או אדרבה כנסת ישראל קובלה דמקמי ביה המן ט"ז ושני עור שם ויפ, א) מה ראו על ככה כ"ו: את זכר עמלק מתחת השמים. כן לר"ך לומר זה שאמר בכל מלכותו שמי:

(ח) רב אמר כדי הבזיון הזה לקציפה הזאת. רלה לומר לכל יאמר המלך האם על דבר שלא יצו הגשים את בעליהן תחת זאת תומת ושתי שהיתה מלכה בת מלכים, ושאף על גב שהיתה גזירה מאת הקב"ה כמו שכתבתי בסיומן הקודם, מכל מקום המן היה מוכרח לתת קצת טעם לדבריו הגם שבאמת לא היה טעם מספיק, ולזה אמר אל יקל הבזיון הזה, כי הגה כדאי הוא הבזיון הזה לקלוף עליה והתהררה, כלומר וכדאי הוא זה להיות שזה לזה: ושמואל אמר כדי הקצפון לבזיון הזה. לומר לא כדכריך שהלךך לומר שלא יקל הבזיון בעיניו, כי נהפוך הוא, כי היה מקום שיאמר המלך הלא גם כי ראוייה המיתה עליה מכל מקום לא תעלה ארוכה למחלה זו כאשר חקלוף עליה ואמיתנה, כי הלא לא יבצר מהגשים להבזות בעליהן, באמור להם גם כי מתה הלא ילאת בהעושה נגד בעלה וילאת מן העולם בהעושה, וגם שהרגה המלך הלא היה כי יש לאל ידו כי מלך גדול הוא, אך בעל אשה זולתה אשר אין לאל ידו כיד המלך יטה שגמו לסבול ביופן שפתחה ושתי פתח לכל הגשים להבזות בעליהם כי לא יוסרו הגשים גם כי תקבל ושתי עושה, ואל"כ למה נמית אותה שמה בטע במוטה. על כן הולך לומר למלך כי לא כן הוא, כי אם כדי הוא הקציפה שתקלף עליה להמיתה לסלק הבזיון, כי לא יבצר מהם מלומר לולי הוא מהראוי לתת הגשים יקר לבעליהן לא שפטוה משפט מות. וזהו וכדי בזיון וקלף כלומר כדאי הם זה כזה

יחזיו יהיו תמים זה לעומת זה, ולא תאמר שאין הקלף כדי הבזיון לסלק, כי אם שקולים הם ויצו זה לעומת זה (אלשיך): כדי הוא הבזיון שביזה אביה בו. הכוונה שטוע שכלשאלר שמה בכלי בית המקדש ונהרג בט"ו בניסן כטוע באגדות של פסח, ויום השביעי שגזר אחשורוש שחבול ושתי ערומה היה ג"כ בט"ו בניסן, כי הכל בא בזמנו מכון מיוצר עולם סיבת כל הסיבות, ביום שביעי כלשאלר כלי בית המקדש שגם בזה היחידה על שהיתה אוחזת מעשה אביה תהיה ביום זה נצויה ונהרגת כאחת הנבלות ואל קלף, שכלאי הוא הבזיון כ' ויערות דבש חלק שני דרוש ב: (ט) דבר אתה מוציא מפיר. פי' דבר הגזרה אתה מוציא מפיר ואני כו', ולא תחוש שיתקוממו נגדך קרובי המלכה ויעכו בידך (יפה ענף): בדיסקוס. הוא בנין עשוי כשמכניסין בו ראשו של אדם הוא נחתך מעלמו, וכך ממיטים השרים שבוררין להם מיתה יפה וזהו דבר מלכות ומתנות כהונה: בתיב בי הוא יבאיב ויחבש. משום דקשה ליה מה לריך לומר ומלכותה יתן המלך לענין דין ושתי וכי ליענן שמהו, לכן מתרין ר' חנינאל שזה מעין כי הוא יבאיב ויחבש, כי ה' שהסיר המלכות משאול החזירו עכשיו לאסתר נכדו ע"י הסרת ושתי. ולזה רוח ה' נוססה בזמון לומר ומלכותה יתן המלך, לרמוז לנתינת המלכות באותו לשון שנטלה משאול. ועיין בענף: (י) פתגם גדול אנו בו. שגם זה מרוח ה' שנוססה בזמון כמה שאמר ומלכותה יתן המלך לרעותה כללעיל, וקאמר שמו הבאה במקום ושתי ישמע פתגם גדול. וכתב היפה ענף שדייק כן, דאי כפשוטו שהיה גזרתו נשמעת, הוה ליה למימר וישמעו פתגם המלך או ויכירו וכיוצא שהוא מה שראוי למלך לעשות, לא ושמע שהוא הנמשך מההכרזה וההודעה: מהו, אבל גדול ליהודים. וזה כי כאשר השם יתברך הקדים רפואה למכה שכתב אסתר לבית מלכו אחשורוש, אז הביא הש"י עשית עליהם לרת המן ששאלו אורח הדור שנהגו מסעודת אחשורוש כדליתא לקמן (אור חדש): פתגם מלך מלכיה המלכים הקדוש ברוך הוא כו'. רלה לומר לכך נאמר על ושתי הריגה וכתבם במקומה למלכות כדי לקיים מחה אמת זכר עמלק, שזה לא היה יכול להיות רק על ידי אסתר (אור חדש) וכדלכתוב לקמן: מחה אמוחה את זכר. זה המן, עמלק, כמשמעו, כמו שדרשו במכילתא (בשלח מסכתא דעמלק פ"ב):

ח [א, יח] "ויהיום הנה תאמרנה שרות פֶּרַס וּמְדִי", רב ושמואל, רב אָמַר: כְּדֵי הַבְּזִיּוֹן הַזֶּה לְקַצִּיפָהּ הַזֹּאת, וּשְׂמוּאֵל אָמַר: כְּדֵי הַקְּצָפוֹן לְבְזִיּוֹן זֶה, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כְּדָאִי הוּא הַבְּזִיּוֹן שְׂבִיזָה אָבִיחָה אֶת כְּלֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לְקַצְפוֹן שְׂקָצָף עֲלֶיהָ וְהִרְגָהּ:

(ח) כדאי הבזיון. דורשים סוף הפסוק וכדי בזיון וקלף, ורז דורש לפי פשוטו שהבזיון שבזתה אותו כדי שיעשה לה הקלף הזה, ושמואל דורש שקלף עליה השם יתברך גרם להם הבזיון הזה, שרלה לבזותה שכתב ערומה והיא בזתה אותו שלא שמטה לו, וזוה נגמר הקלף הלל של השם יתברך. ודעת רבי חנינאל שבזיון של אביה גרם לה הקלף הזה, ויתכן שדורש גזירה שזה מתייבט כדי וכמו שכתוב דניאל (ה), כ) וקדי רם לזכרה וכו' שדורש לעיל סוף פסוק הו' משקה רעהו על כלשאלר, וזהו וכדי בזיון וקלף:

ט [א, יט] "אם על המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו" אָמַר לוֹ: אֲדוּנֵי הַמֶּלֶךְ דָּבָר אֲתָה מוֹצִיא מִפִּיךָ וְאֲנִי מַכְנִיס אֶת רֵאשֵׁה בְּדִיסקוּס. [שם] "וַיִּפְתַּח בְּדַתִּי פֶּרַס וּמְדִי וְלֹא יַעֲבֹר וְגו'" אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בְּרִיחַ דְּרַבִּי אֶבְדִּהוּ: בְּתִיב (איוב ה, יח) "כִּי הוּא יִבְאִיב וַיִּחַבֵּשׁ יַמְחֶץ וַיִּדְּוֵ תַרְפִּינְהָ", בְּלִשׁוֹן שְׂנַטְלָה מְלָכוֹת מִזְקְנָה שְׂאֲמַר לוֹ שְׂמוּאֵל (שמואל א-א טו, כח) "וַיִּנְתְּנָה לְרַעַף הַטּוֹב מִמֶּךָ", בּו בְּלִשׁוֹן חִזְרָה לָהּ הַמְּלָכוֹת, הִדָּא הוּא דְכָתִיב "וּמְלָכוֹתֶיהָ יִתֵּן הַמֶּלֶךְ לְרַעוּתָהּ הַטּוֹבָה מִמֶּנָּה":

י [א, כ] "וַיִּנְשָׁמַע פְּתָגָם הַמֶּלֶךְ וְגו'" רַבִּי לֵוִי וְרַבִּי יִצְחָק, רַבִּי לֵוִי אָמַר: פְּתָגָם גְּדוֹל אָנוּ עֲתִידִין לְשִׁמּוֹעַ מִזּו שְׂנוֹכְסָה לְמַלְכוּת, מַהוּ, (לקמן ד, ג) "אֲבָל גְּדוֹל לְיְהוּדִים", וְרַבִּי יִצְחָק אָמַר: פְּתָגָם גְּדוֹל אָנוּ עֲתִידִים לְשִׁמּוֹעַ מִזּו שְׂנוֹכְסָה לְמַלְכוּת, מַהוּ, (לקמן ח, יז) "שְׂמַחָה וְשִׁשׁוֹן לְיְהוּדִים", אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימוּן: "וַיִּנְשָׁמַע פְּתָגָם" מֶלֶךְ מְלָכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂאֲמַר בְּחֻכְמָתוֹ וּבְתַבּוּנָתוֹ (שמות יז, יד) "כִּי מַחָה אֲמַחָה אֶת זְכַר עַמְלֶק". "כִּי רַבָּה הִיא",

יחזיו יהיו תמים זה לעומת זה, ולא תאמר שאין הקלף כדי הבזיון לסלק, כי אם שקולים הם ויצו זה לעומת זה (אלשיך): כדי הוא הבזיון שביזה אביה בו. הכוונה שטוע שכלשאלר שמה בכלי בית המקדש ונהרג בט"ו בניסן כטוע באגדות של פסח, ויום השביעי שגזר אחשורוש שחבול ושתי ערומה היה ג"כ בט"ו בניסן, כי הכל בא בזמנו מכון מיוצר עולם סיבת כל הסיבות, ביום שביעי כלשאלר כלי בית המקדש שגם בזה היחידה על שהיתה אוחזת מעשה אביה תהיה ביום זה נצויה ונהרגת כאחת הנבלות ואל קלף, שכלאי הוא הבזיון כ' ויערות דבש חלק שני דרוש ב: (ט) דבר אתה מוציא מפיר. פי' דבר הגזרה אתה מוציא מפיר ואני כו', ולא תחוש שיתקוממו נגדך קרובי המלכה ויעכו בידך (יפה ענף): בדיסקוס. הוא בנין עשוי כשמכניסין בו ראשו של אדם הוא נחתך מעלמו, וכך ממיטים השרים שבוררין להם מיתה יפה וזהו דבר מלכות ומתנות כהונה: בתיב בי הוא יבאיב ויחבש. משום דקשה ליה מה לריך לומר ומלכותה יתן המלך לענין דין ושתי וכי ליענן שמהו, לכן מתרין ר' חנינאל שזה מעין כי הוא יבאיב ויחבש, כי ה' שהסיר המלכות משאול החזירו עכשיו לאסתר נכדו ע"י הסרת ושתי. ולזה רוח ה' נוססה בזמון לומר ומלכותה יתן המלך, לרמוז לנתינת המלכות באותו לשון שנטלה משאול. ועיין בענף: (י) פתגם גדול אנו בו. שגם זה מרוח ה' שנוססה בזמון כמה שאמר ומלכותה יתן המלך לרעותה כללעיל, וקאמר שמו הבאה במקום ושתי ישמע פתגם גדול. וכתב היפה ענף שדייק כן, דאי כפשוטו שהיה גזרתו נשמעת, הוה ליה למימר וישמעו פתגם המלך או ויכירו וכיוצא שהוא מה שראוי למלך לעשות, לא ושמע שהוא הנמשך מההכרזה וההודעה: מהו, אבל גדול ליהודים. וזה כי כאשר השם יתברך הקדים רפואה למכה שכתב אסתר לבית מלכו אחשורוש, אז הביא הש"י עשית עליהם לרת המן ששאלו אורח הדור שנהגו מסעודת אחשורוש כדליתא לקמן (אור חדש): פתגם מלך מלכיה המלכים הקדוש ברוך הוא כו'. רלה לומר לכך נאמר על ושתי הריגה וכתבם במקומה למלכות כדי לקיים מחה אמת זכר עמלק, שזה לא היה יכול להיות רק על ידי אסתר (אור חדש) וכדלכתוב לקמן: מחה אמוחה את זכר. זה המן, עמלק, כמשמעו, כמו שדרשו במכילתא (בשלח מסכתא דעמלק פ"ב):

מתנות כהונה

עשוי כשמכניסין בו ראשו של אדם הוא נחתך מעלמו, וכך ממיטין השרים שבוררין מיתה יפה, וזהו דבר מלכות: מזקנה. משאול זקנה של אסתר: הכי גרסינן, ממך בו בלשון: [ז] פתגם גדול בו. דרש וגשמת פתגם למעלה על רעותה הטובה ממנה היא אסתר:

[ח] כדי הבזיון בו. כלומר הבזיון הוא גדול יותר בערך עונש הקלף ולקלף גדול מזה היתה ראוייה: כדי הקצפון בו. קלף ההריגה הוא גדול בערך הבזיון ואין להוסיף עליו: [ט] דבר אתה מוציא בו. דבר הגזירה: בדיסקוס. מלאתי פירושו לפי הענין שהוא בנין

ענף יוסף

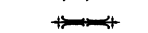
ויתבונן הטיב אם ימלא אחרת טובה ממנה, כי אולי האחרת תרצה להכעיסו או תשוע לראשונה. ולכן ראה המדרש לתרץ קושיא זו על פי קושיא אחרת בענין מלכות שאול ודוד, כי גם שם יקשה כמו זה איך קרע הקב"ה המלכה משאול על דבר קל, כיון שבחמירה היה איך קרע המלכה משאול על דבר קל, וזהו שכתבתי

[ט] בלשון שנטלה המלכות מזקנה בו. כוונה המדרש לתרץ קושיא ענומה בענין הריגה ושתי ולקחת המלוכה ממנה, שאיך הוחלט לאחשורוש שרעותה תהיה טובה ממנה, אחרי אשר ושתי לא עותה לפניו רק בדבר קל שלא רתה לבוא לפני השרים ערומה

אם למקרא
 פי הוא יבאיב ויחבש
 ימחץ וידיו תרפינה:
 (איוב הי"ח)
 ויאמר אליו שמואל
 כרע ה' את מלכות
 ישראל מעליך היום
 ונתנה לרעה הטוב
 מפני:
 (שמואל א טו: כח)
 ויבכל מדינה ומדינה
 ויבכל עיר ועיר מקום
 אשר דבר המלך
 ויהו כרע שמינה
 לשון ליהודים
 משנה ויום טוב
 ודברים ששפי הארץ
 מתהודים פי נפל
 פחד ליהודים
 עליהם:
 (אסתר ח"ז)
 ויאמר ה' אל
 משה כתב זאת
 וקרונו כפסוק ושם
 באנו ירושע פי
 מזה אמוחה את
 זכר עמלק מסכת
 השמים:
 (שמות יז: יד)

משנת דרבי אליעזר

[ח] כדי בזיון בו. עיין פירוש מהר"ו כהונה לרוב קאי אבזיון שלפני הקלף, היינו מה שביזה אותו ששלחה לו כו', כן לריך לומר, וזוה גדול עונה. ולשמואל קאי אבזיון שיבא אחר הקלף שיבאו להבזות בעליהן, ואין העון גדול כל כך ודי הקלף. ודיוקס מדכתיב וקלף הקמ"ץ פתח הו"ו ולא ש"א כידוע לבעלי הדקדוק:

חידושי הרד"ל
 [וב] שחוק בעולם
 בנוהג שבעולם
 מדי ובר. זה שמר
 כנגילה יב, צ מאי
 האי דשר לן וכו'
 פשיטא אפילו קרחה
 צביטו כו':

זרע אברהם

[וב] אבל הקב"ה
 דבר עם ישראל
 בלשון שלמדו
 הדא הוא דכתיב
 אנוני ה' אלהיך
 לשון יחנך. נראה
 לי ליקו טעם לזכר
 על הא שאלמו ח"ל
 במסכת שבת פרק
 רבי עקיבא דף
 פח, א ח"ל ויחייבו
 שחתימה הבר אמר
 רב אדמי בר חמאי
 מלמד שפה הקב"ה
 עליהם הבר כנגיב.
 אמר רב אחא
 מכאן מודעה רבה
 לאורייתא, אמר רבא
 אף על פי כן הדר
 קבלה זימי אחשורוש.
 פירש רש"י מאהבת
 הגם שנעשה להם.
 וקשה וכו' עד עכשיו
 לא אירע שנעשה
 להם נסים ולמה לא
 קבלהו כבר. ונראה לי
 לפי דאיתא (מגילה יב,
 צ) אמר רבא אלמלא
 אגרות ראשונים
 לא שתיירו משונאי
 ישראל שירי ופליט,
 אמרי מאי האי דשר
 לן להיות כל איש שורר
 צביטו אפילו קרחה
 וצביטתא פרדשכנא
 יהיו. פירוש [רש"י]
 שהחזיקו את אחשורוש
 לשויה על כן לא
 מהרו להרוג את
 ישראל על ידי אגרות
 האלמגשי, וכדאמר
 רב פנחס כחן במדרש
 בטיבא שבעולם מדי
 נשא פרסיה הוא
 מדרבת בלשון מדי
 אבל הקב"ה דבר
 עם ישראל בלשון
 שלמדו. ואיתא ברש"י
 פ' יתרו (שמות כ, ז)
 אנכי ה' אלהיך אשר
 האלמגשי מארץ מגרים
 כדאי היא הוואה.
 שהיו משבעבדים
 דבר אחר לפי שנגלה
 הקב"ה בים גבבור
 מלתמה ונגלה כחן
 כזקן מלא רחמים וכו'
 אל תאמר שני ראיות
 הם. ואם כן עד עכשיו
 שהיה מודעה רבה
 לאורייתא היה להם
 טענה שהו אנוסים
 הואיל וכפה עליהם
 הר כנגיב, ואם
 תאמר כדאי הוואה
 שהיה משבעבדים
 מלאמר הקב"ה אשר
 האלמגשי מארץ מגרים
 כפירוש הראשון על
 רש"י, דלמא לכך
 אמר הקב"ה אשר
 האלמגשי מארץ מגרים

חד אמר הדא מלכותא רבתא כו'. סבירא ליה כי רבה היא קאי על אמלכות, והכי קאמר ליה, אל תאמר אף שחטא וסתי גדול מכל מקום כיון שהמלכות אינו גדול כל כך דא"כ אף שגמיתנה אינו זה נחשב תיקון גדול, לכן אמר ליה המלכות היא גדול לחטא הזה, ובודאי יהיה תיקון גדול כאשר נתקן חטא זה. ואידך קאמר הדא חטייתא רבתא כו', ס"ל כי רבה היא קאי על החטא, והכי קאמר ליה שלא תאמר אף שהמלכות היא גדול שבע ועשרים ומאה מדינה ולריך תיקון, מכל מקום כיון שהחטא אינו גדול כל כך אינו לריך תיקון כל כך מלד החטא שהוא קטן, על כן אמר לו הדא חטייתא רבתא וגדול להדא מלכותא, וא"כ לריך תיקון מלד החטא ג"כ. והוה דליכא צינייהו, דת"ק סבר החטא הוא עיקר דש לתקן הדבר שלא יהיה עוד החטא, רק כאשר המלכות הוא גדול אז הריגת וסתי נחשב יותר תיקון, ולאידך איפכא הוא כי דבר שהוא במלכות שהוא גדול לריך תקון זה הוא העיקר, רק כאשר החטא הוא גדול א"כ דבר זה יותר לריך תיקון (אור חדש): וכל הנשים יתנו כו'.

כן דרכם לסיים בפסוק שבסוף הפרשה וכן לקמן (מתנות כהונה):

(יא) גזר והכניס ראשה בדיסקוס. לריך לי עיון מה שהוקשה לו בפסוק דהולך לומר ככה (אות אמת). ונראה משום דקשה להו כי אם פירוש יעשה המלך כדבר ממוכן הוא מה שהסכים לכתוב כתיבם, א"כ מאי יעשה כן מה מעשה שייך ביה והוה ליה למימר וייטב הדבר בעיני המלך והשרים ויכתוב ספרים, או לכל היותר לכתוב וייטב הדבר בעיני המלך והשרים ויעש כן, וכמו שנאמר בעלת נערי המלך וייטב הדבר בעיני המלך ויעש כן. לכן אמר המדרש שכל לאשמועינן גדול חשקו לפסקו המן עד שהוסיף על דברי המן, שהמן אמר אדוני המלך דבר אהה מולאי מפיד ואני מכניס את ראשה בדיסקוס, אבל המלך עשה בעלמו כן שהכניס את ראשה בדיסקוס, והוה דכתיב ויעש המלך כדבר ממוכן רלה לומר שהמלך בעלמו מה שדיבר ממוכן שהוא יעשה, וענין ויכתוב ספרים הוא דבר אחר שגם הוטב בעיניו דברי ממוכן וכתב ספרים: (יב) דעת סרוחה. כלומר שהיה דעתו מבוזבלת שגזר מה שאין הדעת סובלתו, שיכריח האדם את אשתו שתאכל מה שהוא רולה בעל כרחיה: יכול הוא לכופה. בתמיה וכו' לא מה דהיא צעי ופירוש רולה) לאכול היא עבדה. ובהמדרש שם היפה ענף הגירסא לא מה דהוא צעי היא עבדה. ופירוש ציניותה לא מה דהוא רולה היא עושה אלא אוכלת מה שהיא רולה: שנעשה שחוק בעולם בנוהג כו'. אבל על הראשונה לא הו' שחוק, שכבר אפשר שהאשה תדחוק עלמה לאכול מה שרולה בעלה ולא מה שהיא רולה אפ"י שמלעטרה, אבל שמדבר האשה בלשון בעלה אם הוא מלשון אחרת הוא דבר נמנע והפך הנהוג, כי נוהג שבעולם הוא שהאיש שהוא מדי ונושא אשה פרסית, וכו' היא מדרבת בלשון פרסי בתמיה, הא כל כבודה בת מלך פנימה ואינה יולאת לשוק ללמוד לשון בעלה, ועל כרחך הבעל הוא מוכרח לשנות את לשונו שלא ידבר בלשון עמו רק בלשון אשתו, כי על כרחך כדי שיבינה זה לזה לריך או שהיא תדבר בלשון בעלה או בעלה בלשונה, שאם לא כן אינו זיווגם עולה יפה, ומכיון שהיא יושבת פנימה ואי אפשר לה ללמוד לשון בעלה מוכרח בעלה לדבר בלשונה, ואחשורוש גזר הפך הנהוג, שיהיה כל איש מדבר בלשון עמו, שהכוונה בזה שאשתו לא תדבר אלא בלשונה כדי שהיא לא יטרך להחליף לשונו, על כן היה לשחוק בכל העולם. ויותר נראה גירסת הר"מ אלמושנו ויפה ענף שגרסו בזה שנעולם מדי נושא פרסית והיא מדרבת בלשון פרסי, פרסי נושא מדיית והיא מדרבת בלשון מדי, ופירוש מבורר כנ"ל: אבל הקב"ה דבר עם ישראל בלשון חיים שלו בלשונם שלמדו הה"ד אני ה' אלהיך לשון אנוך. כנ"ל (מהר"מ אלמושנינו ויפה ענף). ופירוש כי לא עשה ה' כדבר אחשורוש, אלא כשכח לדבר עם ישראל בלשון דבר עמהם בלשון חיים שלו שהוא לשון משותף שכלל שתי הלשונות, שאמר אנכי והוא לשון הקודש ולשון מלרי, כי בלשון מלרי אנוך ובלשון הקודש אני, והיה יכול לומר אני ה' אלהיך, ואמר אנכי כדי שיהיה גם לשון מלרי הוא היה בלשון שהיו מדברים אז ישראל. וזה היפך אחשורוש שהוא לזה שהאשה תדבר בלשון בעלה, והקב"ה בחר לשון כולל לשון אנוך. ושיקך זה במכילתא פ' יתרו (ילקוט רפז), ודגריסין מהוה האשה אלא בעלה, כנודע שהוא יתברך המשפיע בזה: אנוכי ה' אלהיך לשון אנוך. ולבש אצוי נקמה והלך אללו והביאו וכל להסתי עמו בלשון של שבאין, כך הקב"ה, עשו ישראל במגרים כל אותן השנים ולמדו שיחתן של מגרים, כגשאלן הקב"ה וכל ליתן להם את התורה אמר הקב"ה הריני מדבר עמכן בלשון מלרי, אנוך. ובריש מדרש עשרת הדברות איתא, דבר אחר למה פתח הקב"ה בתמו את התורה לישראל באנכי, שאנכי

(י) הדא מלכותא רבתא. שמה שכתוב כי רבה קאי על מה שנאמר אשר יעשה בכל מלכותו, והמלכות של אחשורוש רבה וגדולה, על כן הקלקול גדול ורואי לעונש גדול. וחד אמר שמה שכתוב כי רבה היא קאי על החטא שהחטא מעלמו גדול: (יב) לא מה דהוא בעיא. בתמיה, שלרכי הצית תלוין בה, ולא יתכן לעשות הכל בקטטות ומריבות ועל האיש לעבור על מדותיו, וכמו שאיתא אלא אשת רב (יצמות סג, א): דבר עם ישראל.

דורש מה שכתוב ומדבר בלשון עמו כמשמעו, שמדבר כלשון העם שלו שמושל עליהם ואין זה שייך אלא כל איש, על כן דורש על הקב"ה שדבר עם עמו בלשונם שהורגו במגרים:

יא [א. כא] "וייטב הדבר בעיני המלך והשרים" גזר והכניס ראשה בדיסקוס:

יב [א. כב] "וישלח ספרים אל כל מדינות המלך", אמר רב הונא: אחשורוש דעת סרוחה היתה לו, מנהג שבעולם יאדם מבקש לאכול עדשים ואשתו מבקשת לאכול אפונים יכול הוא לכופה, לא, מה דהיא בעיא היא עבדה, אמר רבי פנחס: ולא עוד אלא שנעשה שחוק בעולם, בנוהג שבעולם מדי נושא פרסית והיא מדרבת בלשון מדי, פרסי נושא מדיית והיא מדרבת בלשון פרסי, האבל הקדוש ברוך הוא דבר עם ישראל בלשון שלמדו, הדא הוא דכתיב (שמות ב, ב) "אנכי ה' אלהיך" לשון יחנך,

כי פירוש יעשה המלך כדבר ממוכן הוא מה שהסכים לכתוב כתיבם, א"כ מאי יעשה כן מה מעשה שייך ביה והוה ליה למימר וייטב הדבר בעיני המלך והשרים ויכתוב ספרים, או לכל היותר לכתוב וייטב הדבר בעיני המלך והשרים ויעש כן, וכמו שנאמר בעלת נערי המלך וייטב הדבר בעיני המלך ויעש כן. לכן אמר המדרש שכל לאשמועינן גדול חשקו לפסקו המן עד שהוסיף על דברי המן, שהמן אמר אדוני המלך דבר אהה מולאי מפיד ואני מכניס את ראשה בדיסקוס, והוה דכתיב ויעש המלך כדבר ממוכן רלה לומר שהמלך בעלמו מה שדיבר ממוכן שהוא יעשה, וענין ויכתוב ספרים הוא דבר אחר שגם הוטב בעיניו דברי ממוכן וכתב ספרים: (יב) דעת סרוחה. כלומר שהיה דעתו מבוזבלת שגזר מה שאין הדעת סובלתו, שיכריח האדם את אשתו שתאכל מה שהוא רולה בעל כרחיה: יכול הוא לכופה. בתמיה וכו' לא מה דהיא צעי ופירוש רולה) לאכול היא עבדה. ובהמדרש שם היפה ענף הגירסא לא מה דהוא צעי היא עבדה. ופירוש ציניותה לא מה דהוא רולה היא עושה אלא אוכלת מה שהיא רולה: שנעשה שחוק בעולם בנוהג כו'. אבל על הראשונה לא הו' שחוק, שכבר אפשר שהאשה תדחוק עלמה לאכול מה שרולה בעלה ולא מה שהיא רולה אפ"י שמלעטרה, אבל שמדבר האשה בלשון בעלה אם הוא מלשון אחרת הוא דבר נמנע והפך הנהוג, כי נוהג שבעולם הוא שהאיש שהוא מדי ונושא אשה פרסית, וכו' היא מדרבת בלשון פרסי בתמיה, הא כל כבודה בת מלך פנימה ואינה יולאת לשוק ללמוד לשון בעלה, ועל כרחך הבעל הוא מוכרח לשנות את לשונו שלא ידבר בלשון עמו רק בלשון אשתו, כי על כרחך כדי שיבינה זה לזה לריך או שהיא תדבר בלשון בעלה או בעלה בלשונה, שאם לא כן אינו זיווגם עולה יפה, ומכיון שהיא יושבת פנימה ואי אפשר לה ללמוד לשון בעלה מוכרח בעלה לדבר בלשונה, ואחשורוש גזר הפך הנהוג, שיהיה כל איש מדבר בלשון עמו, שהכוונה בזה שאשתו לא תדבר אלא בלשונה כדי שהיא לא יטרך להחליף לשונו, על כן היה לשחוק בכל העולם. ויותר נראה גירסת הר"מ אלמושנו ויפה ענף שגרסו בזה שנעולם מדי נושא פרסית והיא מדרבת בלשון פרסי, פרסי נושא מדיית והיא מדרבת בלשון מדי, ופירוש מבורר כנ"ל: אבל הקב"ה דבר עם ישראל בלשון חיים שלו בלשונם שלמדו הה"ד אני ה' אלהיך לשון אנוך. כנ"ל (מהר"מ אלמושנינו ויפה ענף). ופירוש כי לא עשה ה' כדבר אחשורוש, אלא כשכח לדבר עם ישראל בלשון דבר עמהם בלשון חיים שלו שהוא לשון משותף שכלל שתי הלשונות, שאמר אנכי והוא לשון הקודש ולשון מלרי, כי בלשון מלרי אנוך ובלשון הקודש אני, והיה יכול לומר אני ה' אלהיך, ואמר אנכי כדי שיהיה גם לשון מלרי הוא היה בלשון שהיו מדברים אז ישראל. וזה היפך אחשורוש שהוא לזה שהאשה תדבר בלשון בעלה, והקב"ה בחר לשון כולל לשון אנוך. ושיקך זה במכילתא פ' יתרו (ילקוט רפז), ודגריסין מהוה האשה אלא בעלה, כנודע שהוא יתברך המשפיע בזה: אנוכי ה' אלהיך לשון אנוך. ולבש אצוי נקמה והלך אללו והביאו וכל להסתי עמו בלשון של שבאין, כך הקב"ה, עשו ישראל במגרים כל אותן השנים ולמדו שיחתן של מגרים, כגשאלן הקב"ה וכל ליתן להם את התורה אמר הקב"ה הריני מדבר עמכן בלשון מלרי, אנוך. ובריש מדרש עשרת הדברות איתא, דבר אחר למה פתח הקב"ה בתמו את התורה לישראל באנכי, שאנכי

מסורת המדרש
 ז. עיין יצמות סג, א:
 ח. עיין פסיקתא
 רבתי פסיקא כא.
 פסיקתא דרב כהנא
 כא פסיקא עשרת
 הדברות יב, ועיין
 מה שכתבתי בהערות
 ותקונים, ילקוט יתרו
 רמז רפז:

אם למקרא
 אנכי ה' אלהיך אשר
 הוצאתיך מארץ
 מצרים מבית עבדים:
 (שמות כב):

משנת רבתי
 אליעזר

[י] הדא מלכותא רבתא כו'. פירוש זה המלכות גדול וחשוב לחוטאת הזאת היא וסתי. וחד אמר גדול החטא מלהיותה כשארית במלכות הזאת, דלת"ק כי רבה היא קאי אחטא, ואזוי לטעמיה דלעיל על פסוק כדי בזיון וקףי וכמו שכתבתי פ"ט:

מתנות כהונה

כו'. ציניותה הלא לא מה שהיא רולה היא עושה, ואם כן הספרים למה: בנוהג שבעולם. מלתא בצפי נפשיה היא: הכי גרסינן, והיא מדרבת בלשון מדי פרסי נושא מדיית והיא מדרבת בלשון פרסי אבל הקב"ה דבר עם ישראל בלשון שלמדו הדא הוא דכתיב כו'. ועיין בילקוט בפסוק אנכי יתרו רמז רפז: לשון יחנך. והוא אני בלשון מלרי, ולמדוה ישראל בהיותם במגרים,

הכי גרסינן, הדא מלכותא רבתא להדא חטייתא וחד אמר הדא חטייתא רבתא להדא מלכותא וכל כו'. ופירושו כמו שחלקו רב ושמאל למעלה בפסוק וכדי בזיון וקףי: מלכותא. פירוש עלה הזאת: וכל הנשים כו'. כן דרכו לסיים בפסוק שבסוף הפרשה וכן לקמן: [יא] גזר והכניס כו'. והוה כדבר ממוכן שיען לו כן כדלעיל: [יב] מנהג שבעולם גרסינן: לא מה דהוא בעיא

כראותו גדול העונש הראשון ובעל כרחו לא יעשה כמעשהו לכל שהחליט היות האחרת טובה מיראת עונש וסתי, והוה ומלכותה ימן

חידושי הרד"ל
 רומי לקרב. שחר
 טוב (האליס סוף
 מזמור לא, ז) ע"פ
 טסח אחר. אפשר
 פירוש לפיוס
 ומרוח כמו קרובה
 ופייענא, עין ערך
 קרב האחרון: בורגני
 אחד בריר להן
 לשון בו. כן הוא
 בירושלמי מגילה פ"א
 ט"ז. ופירוש הוי"ט
 אחד מבני רומי הוא
 שברר להם לשונם
 מתוך לשון יוני שלא
 היה להם לשון עממי,
 וכמו שמבאר בגמרא
 (עבודה זרה י, א)
 שזה להם כתב ולשון,
 וכן שאמר גנאי כ"ו.
 וכדומה שהגריסא
 הכונה נר"ך לומר
 מתוך כתב יוני וכן
 באמת על הכתב יש
 קול הדמיון זה לה
 אבל לא הלשונית
 וכן שאמר להלן
 שאינה חותמת אלא
 בלשונה:

לשון מלרי הוא, וכדי לשמש בלשון שמשאו צו המלרים פתח בלכ"י עד כאן: ארבע לשונות נאין הן. משום דכתיב הכא ומדבר בלשון, כמו שכל אחד חביב עליו לשונו, מיייתי הכא הלשונית שהן נאין לעולם: לעז. פירוש לעז יוני פרסי. ובירושלמי (מגילה פ"א ה"ט) גרס סורסי, וכתב רש"י סוף סוטה (מט, ז) לשון סורסי קרוב ללשון ארמי. ובערוך (ערך סרס) כתב שהוא לשון ארם וזאת הארלוית שכבשם דוד, והיא הנקראת סוריא ונקרא לשונם סורסי. גם התוס' בלשנה פרק מרובה (בבא קמא פג, א) כתבו דסורסי הוא לשון ארמי אלא שאינו לח כל כך ע"ש: לאילויא. לקינה: לדבור. שהוא לשון לה: רומים לקרב. בירושלמי (שם) גרס רומי לקרב. ופירוש היפה מראה לקרב, לקרב הלצנות וליתן אהבה שהיא דברי רכות ופיוסים. והמתנות כהונה כתב, לקרב, למלחמה לנטוק ולהפחיד שכנגדם: אף אשורית לכתב. פירוש דבני אשור יש להם כתב חשוב (יפה מראה): עברית יש לה בו. בירושלמי (שם) גרסינן עברי ופירוש מבני עבר הנהר) יש לו לשון ואין לו כתב, אשורי יש לו כתב ואין לו לשון, בחרו להם כו'. ופירוש יפה מראה עברי יש להם לשון הגון שהוא לשון הקודש, ואין להם כתב הגון אלא כתב גרוע שנהגים בו הכותיים, ובני אשור יש להם כתב חשוב והגון ואין להם לשון הגון שלשום ארמי, ובחרו להם לישראל מן השמים כתב אשורי ולשון עברי, שבכתב אשורי ולשון עברי ניתנה תורה לישראל לדעת הרוב, אי נמי בני אשור ובני עבר שנתחכמו בחרו להם כולם כתב אשורי ולשון עברי: בורגני. פירוש ארם הדר בצורגנין, והוא בתים שעשוין מחוץ לעיר בפחות פחות משכטים אמה ושירים וסם מוכרים מזונות לעוברים וצבים (ערוך ערך ברגן) ובדפוס קושטאנטיניא גרס ברברי אחד: לשון רומי מלשון יוני. כ"ל (מתנות כהונה). ופירוש מתוך לשון יוני, שאין לו לשון מעלמו אלא משתמש בלשון יוני. והוא מה שאמרו במס' עבודה זרה (י, א) בזוי אמה מאד שאין להם לשון, ולכן אמר כאן גנאי הוא לה כו': שחותמת בלשון שאינה שלה. כ"ל (אות אמת): ור' חנין בר אדא אמר אעפ"ב בו. פי' ר' חנין פליג ואמר שאע"פ שמספר בלשון יוני שחותמת אינה חותמת אלא בלשונה שאמרו וטופרה די נחש שפירשו קולמסה משלה דהיינו נחשת, כי כן תארה לחיה זו כאומרו (דניאל ז, ז) שיני די פרזל, וברזל ונחשת כי הדדי נינהו. וטופרה סם לקולמוס דתרגום לפורן טופרא, והקולמוס נקרא לפורן כדכתיב (ירמיה י, א) בעט ברזל בלפורן שמיר (יפה ענף): לשונות את פרשיותיו. שפטים על ידי כן יצן ויתחדש לו מה שלא הבין מתחלה. ואע"פ דבמשה ודניאל אי אפשר לומר כן דודאי מתחלה ידעו מה שכתבו בשניה, כתבו כן ללמד לעולם כי בשניה יתחדש להם מה שלא גודע מתחלה (יפה ענף): השסועה. היא בריה בפני עמלה שיש לה ב' גבין וב' שדראות כדאיחא בפרק המפלת (נדב כד, א):

אמר רבי נתן דבית גוברין: שארבע לשונות נאין הן שישתמש בהן העולם: לעז לומר, פרסי לאיליה, עברי לדיבור, רומים לקרב, ויש אומרים אף אשורית לכתב, עברית יש לה דיבור ואין לה כתב, אשורית יש לה כתב ואין לה דיבור, בחרו להם כתב אשורית ולשון עברית, בורגני אחד אמר ברוו להון לשון רומי מלשון יוני, רבי יהודה ברבי סימון אמר: גנאי הוא לה שחותמת שאינה שלה, ורב חנין בר אדא אמר: אף על פי כן שמואל בר נחמן: מכאן אדם צריך לשנות את פרשיותיו, אילו לא שנה לנו משה את התורה מהיכן אנו יודעין (דברים יד, ז) "השסועה", אילו לא שנה לנו דניאל את החלום מהיכן אנו יודעין וטופרה די נחש"י.

טופרה די נחש. דניאל פרק ז, יט
 אלא חיה רביעית:

ורע אברהם
 מה שאין כן השתא
 שראו שמתה ה'
 היטה סיבה זו שלח
 אגרת ראשונים
 שהחזיקו העולם את
 החסודים (לשונה,
 אם כן על כרחך
 הא דאמר הקב"ה
 אשר הואחך פירוש
 כדאי ההולאה שהיה
 משופרדים לי, על כן
 קבלהו עכשיו. והטעם
 שדיבר הקב"ה כל
 עשרה דברות בלשון
 מלרי מלאחי כדי
 שלא יאמרו מלרים
 שישחרר את ישראל
 בעל כרחם על ידי
 אונם המכות, על כן
 דיבר הקב"ה עשרת
 הדיברות בלשון מלרי
 כדי שישמעו מלרים
 ושחררו אותם ברטון.

מתנות כהונה

ובילקוט (רמז רפו) גרס אנוך, וכן משמע בפיוט (יוס ז') דשבעות: שישתמש בהן העולם. גרסינן. וכן הוא בירושלמי בפרק קמא דמגילה (ה"ט): פרסי. בירושלמי גרס סורסית: לאיליה. לילל ולקוין כדאמרין פרק ב' דערכין (יא, ז) אלייה בעלמא הוא דנפלה בפיהם: לקרב. במלחמה לנטוק להפחיד שכנגדם: אף אשורית לכתב. שהיא הנאה שבכל הכתובים: הכי גרסינן בירושלמי, ואין לה דבור בחרו להם כתב אשורית ולשון עברית. ואז גרסינן

בורגני אחד אמר בררו להן לשון רומי מלשון יוני. ופירוש מתוך לשון יוני, והכי גרס בירושלמי: גנאי הוא לה. לאדום מלכות רומי: שאינה שלה. בלשון שאינה שלה: אף על פי כן. אף על פי שגנאי הוא לה אינה חותמת אלא בלשונה מעיזה פנים ועומדת על מדתה, וזהו וטפרה די נחש: וטפרה. גרסינן. וכן בסוף הפרשה, ופסוק הוא בדניאל (ו, יט): השסועה. כמו שאמרו חז"ל (חולין סג, ז) (מה נשנו הבהמות מפני השסועה:

וגרסה לי שזה הוא כוונת הירושלמי פרק ה' דפסחים (ה"ה) ח"ל רבי יעקב בשם רב אחא יתן כח בקולו של משה והיה קולו הולך בכל ארץ מלרים, והיה אומר ממקום פלוני עד מקום פלוני כח אחת וכו'. אמר ר' לוי כשם שיתן כח בקולו של משה כך יתן כח בקולו של משה כח בקולו של משה, ויהי אומר קומו לחו מתוך עמי, לשעבר הייחס עבדי פרעה מכאן ואילך אתם עבדי ה', באותה עתה היו אומרים הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה. ביפה מראה דחך ליתן טעם מגליה שיהיה גם כזה. ולי נראה הואיל דבמתן תורה דיבר הקב"ה בלשון מלרי שישמעו המלרים, כדכתיב משה ידבר והאלהים ישמעו בקול בקולו של משה, אם כן קולו של משה היה הולך מהלך ארבעים יום מסיני עד מלרים שהיה מהלך ארבעים יום, שכן יום יליאתם ממלרים עד סיני היה מחשים יום, ואף שחטו איזה ימים על כל פנים הלכו יותר מן ארבעים יום, ואם כן הרי מצינו שהלך קולו של משה יותר מן ארבעים יום, שישמעו מלרים ויהיה השחרור ברטון, וכמו כן היה קולו של משה הולך ארבעים יום ואמר עד כאן כת אחת, וק"ל:

מסורת המדרש
 ט. ירושלמי מגילה
 פ"א ה"ט, עין
 סנהדרין כג, ז:

אם למקרא
 ארין צבית ללכא
 על חותמא רביעייתא
 די הנת שניה סן
 פלחא דחיליה יתירה
 שניה די פרזל טפרה
 די נחש אקלה מודקה
 ושארא ברזלה
 רפסיה:
 (דניאל ז' יט)